HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

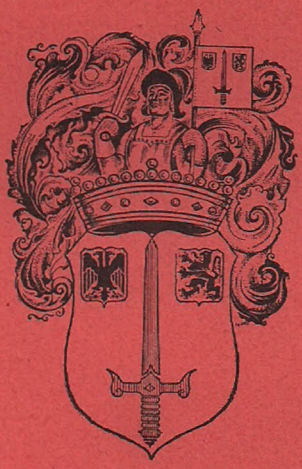

Jaargang V — 1953 Nr 4.

Onze derde Gouwdag
te Lede
op Zondag 31 Mei 1953

Wij zullen niet beweren dat de grote drukte die te Lede, op Zondag 31 Mei, in en om de kerk, op het kerkplein en in de nabijheid heerste in de eerste plaats te danken was aan het feit dat de Heemkundige Vereniging « Het Land van Aalst » op die dag in deze gemeente haar derde Gouwdag hield. De aanwezigheid van allerlei molens op en rond het kerkplein, voor grote en kleine kinderen, wees ook op andere oorzaken. De Gouwdag vond trouwens plaats ter gelegenheid van het plechtig openen der Tentoonstelling « De Mariale Devotie », die vanzelfsprekend ook tot het studieobject van de heemkundige behoort.

De dag werd, vooral 's morgens, een beetje te overvloedig met regenwater gezegend. Dit belette echter niet dat er buiten de gewone gelovigen ook heel wat leden van onze vereniging waren opgekomen naar de tweestemmige Missa in honorem Reginae pacis van Flor. Peeters. Zij werd opgedragen door Z.E.H. Pastoor Govaert en werkelijk heel mooi gezongen door het plaatselijk Sint-Gregoriuskoor. Z.E.H. Dr Baers, Oblaat, hield een rake preek. Hoewel hij het heemkundige niet onmiddellijk in zijn betoog betrok, had hij het toch, vooral, waar hij sprak over de Mariaverering, over dingen die in ons volksleven en ook in het uitzicht van vele stille hoekjes van onze dorpen en steden een grote rol hebben gespeeld en nog spelen, zodat ze onverbrekelijk tot onze volkse kultuur behoren.

In het Gemeentehuis was er gezorgd voor een tentoonstelling van schilderijen, die na de mis druk werden bekeken, terwijl bedrijvige jongelui bezig waren zo vlug als ze lopen konden stoelen aan te dragen, want men had reeds gemerkt dat het aantal deelnemers aan de akademische zitting veel groter zou zijn dan verwacht en in de mate van het mogelijke moest men de mensen toch ook kunnen laten zitten.

De Voorzitter der vereniging, dhr Jozef Borreman, dankte de Heer Burgemeester van Lede en verwelkomde de hoge personaliteiten die aanwezig waren. Wij noemen speciaal Z.E.H. Kanunnik A. de Beer, Z.E.H. D'Hollander, deken van Wetteren, Referendaris J. van den Berghe, dhr C. Theys, van « Eigen Schoon en De Brabander, dhr Boveyn, van de Heemkundige Kring van Dendermonde, Dr Wouters, van de kring van Wetteren, ... naast tal van anderen. De Voorzitter verleende het woord aan de bekende folklorist, dhr Pieters, Gemeentesecretaris te Serskamp, die zijn publiek heel sterk wist te boeien door zijn wetenschappelijk verantwoord en goed gedocumenteerde uiteenzetting over de « Paardenommegangen in het Land van Aalst ». Enkele voorafgaandelijke beschouwingen golden het ganse land; er

werd een blik geworpen op de verschillende soorten ommegangen en zegeningen, een woord gezegd over het wezenlijk onderscheid tussen Waalse en Vlaamse ommegangen en dan volgde een geschiedkundig overzicht met de bemoedigende vaststelling dat er juist in het Land van Aalst het minst van die ommegangen verdwenen zijn; dat het ook daar is, dat ze op sommige plaatsen, niettegenstaande de voortschrijdende mechanisatie nu nog een groeiend succes hebben en dit in de eerste plaats te Lede zelf.

Een waar genoegen was het, zowel wat de vorm van het betoog betreft als voor wat de inhoud aangaat, te luisteren naar Z.E.H. Dr J. Sterck, in zijn spreekbeurt over « Drie beroemde Ledenaren » : Julius de Geyter, de eens als dichter zeer gevierde persoonlijkheid, de man uit de 19de eeuw met zijn rationalistische en scherp anti-klerikale opvattingen, die weliswaar veel heeft geschreven dat nu niet meer tot de literatuur wordt gerekend maar nochtans teksten heeft geleverd die met de er door P. Benoit voor gezette muziek als liederen blijven voortleven en zullen blijven voortleven... de man ook van de vlijmend scherpe puntdichten en bovendien van enkele onvermoede verzen van alle tijden die wijzen op de echte dichter...

Tegenover deze vrijzinnige dan twee gans andere figuren : Broeder de Saedeleer, de held, die als een tweede Sint Paulus op zijn missietochten, in de zuidelijke helft van Afrika, alle mogelijke rampen en tegenslagen heeft gekend en in weerwil van de schijnbare totale mislukking van zijn werk toch steeds verder trok door de Afrikaanse wildernis, tot de oogziekte hem trof en hij terug moest naar zijn geboortegrond.

En dan die derde : een grote maar voor heel velen een onbekende, omdat haar grootheid niet uitstraalde in de wereld maar alleen naar Hem die de enige maatstaf is voor de ware grootheid : Zuster Lambertine, de-kloosterzuster, zoals zij in de Braziliaanse missie bij het verzorgen van melaatsen zelf melaats werd en nadien te Antwerpen jaren en jaren in afzondering heeft geleefd en het grote offer bracht dat naar buiten niet wordt waargenomen.

Drie Ledenaren, drie vrijheidzoekers...

Het daverend applaus dat deze voordracht te beurt viel was dubbel en dik verdiend en Voorzitter Borreman stelde terecht de vraag, wat voor een uiteenzetting we wel zouden gehoord hebben, had Z.E.H. Sterck *wel* tijd gehad om grondig voor te bereiden !

Volgde dan een slotwoord van de heer van Lul, Beheerder der Vereniging en een tot weerziens van Burgemeester Delens.

Vandaar trok de groep naar de opening van de Mariale en folkloristische Tentoonstelling, die tot stand kwam, dank zij de onvermoeide arbeid van E.H. van de Merlen, geholpen door V.K.S.-Lede.

Ik ben overtuigd dat iedere bezoeker van die tentoonstelling getroffen werd door die overvloed aan Mariabeelden en beeldjes en documentatie onder allerlei vormen : modern beeldhouwwerk (piëta's) oude interieurs met O.L.Vrouw op de ereplaats, Mariabeelden in brons, in koper, in hout, een overvloed van porceleinen beeldjes met

het er rond geweven klatergoud; staties van de zeven weeën... oude en jonge vlaggetjes, afbeeldingen met de kerk vroeger ter verheerlijking van een mirakel, plakbrieven uit vroeger tijden, kerkrekeningen, foto's en doodsantjes van Leedse pastoors en burgemeesters en nog veel meer.

In één woord de tentoonstelling was zo overvloedig dat wellicht menigeen aan « des Guten zuviel » zal hebben gedacht; en inderdaad om zich werkelijk een overzichtelijk beeld van de tentoonstelling te kunnen vormen en een goede totaalindruk te krijgen zou men heel veel tijd hebben nodig gehad.

Maar die tijd hadden de liefhebbers der heemkunde niet : het werd laat en E.H. de Brouwer kwam iedereen tot spoed aanzetten : men had honger...

De opkomst voor het feestmaal was heel groot, niet alleen vanwege de leden van « Het Land van Aalst », maar ook van andere personen die door de leiding van de Onze Lieve Vrouwcoutsgroep-Lede net als onze Vereniging waren uitgenodigd... En sommige aanzittenden bleken niet ingeschreven, zodat... Och ja, plaats vindt men ten slotte toch, maar op het allerlaatste ogenblik worden er geen aardappels meer bijgeschild... en het is een feit dat er van één en ander te weinig was, en dit zonder de minste schuld van onze Heemkundige Vereniging.

Trouwens de heemkundige gaat het niet in de eerste plaats om het goede en overvloedige eten; ook in het eten en eten geven kan zich het eigene van dorp of streek openbaren en zoekt men naar iets van de ziel van de gastheer...

Allereerst wil men op zo een feestmalen elkaar leren kennen. Daarom was het betreurenswaardig dat de lawaaierige kermismuziek buiten het tafelspeechen practisch onmogelijk maakte en ook de gesprekken hinderde.

Na de maaltijd werd door een verminderde groep een bezoek gebracht aan het vroegere kasteel der markiezen van Lede, nu het Koninklijk Gesticht van Mesen, waar oorlogswezen worden opgevoed.

Het gebouwencomplex is tamelijk grondig verbouwd, maar enkele oudere gedeelten zijn wel nog te onderkennen. De E.H. Aalmoezenier gaf sommige interessante beschouwingen over de geschiedenis en de werking van de instelling, over abdissen en bestuursters en zo meer.

Daarmee was de derde Gouwdag van « Het Land van Aalst » voorbij. Niettegenstaande het feit dat, tengevolge van omstandigheden die buiten de controle lagen van het Bestuur der Vereniging, deze Gouwdag iets minder was dan die te Erembodegem en te Hofstade, — al was de opkomst van onze leden voor de feestdis veel beter — meen ik toch dat ieder een aangename herinnering zal bewaren. Daarom tot slot een dankwoord aan onze gastheren.

HERDERSEM. *Baziel Boel.*

De Slag bij Gavere

(23 Juli 1453)

Vlaanderen herdenkt de 500e verjaring van de slag bij Gavere die een der woeligste en bloedigste perioden uit onze geschiedenis afsloot : de Gentse opstand van 1451-1453. Gent, het laatste bolwerk van de gemeentelijke vrijheden, de laatste Vlaamse stad die het hoofd durfde te bieden aan de krachtdadige centralisatie van Filips de Goede, hertog van Bourgondie, boette de strijd om haar vrijheid met een weergaloos bloedbad op het slagveld aan de Scheldeboorden te Gavere.

Diverse bladen hebben ons lezend publiek aan de slag bij Gavere herinnerd. Ook is op de plaats, waar de strijd beslecht werd, een passende herdenkingsplechtigheid voorzien.

Het Land van Aalst kan bij het herdenken van deze veldslag niet ten achter blijven. Daar hebben we bizondere reden toe, want de gebeurtenissen die de slag, verwijderd of onmiddellijk, zijn voorafgegaan, hebben zich voor het grootste deel in het land van Aalst afgespeeld. Gavere trouwens, plaats van de katastrophale ontknoping van het gewapend conflikt, was een van de vijf roeden van dit land. De historiek van het hard duel tussen de vorst en zijn opstandige Gentenaren, behelst belangrijke bladzijden geschiedenis van ons gewest.

De Gentse opstand van 1451-1453 mogen we beschouwen als de voortzetting van de Gentse opstand van 1379-1385, toen Filips van Artevelde en Jan Yoens tegen hun graaf Lodewijk van Male te velde trokken; verzet dat in de kiem gesmoord werd bij de veldslag bij West-Rozebeke in 1382, waar duizende Gentenaren sneuvelden. In tegenstelling met deze laatstgenoemde en andere opflakkeringen van opstand, waren de troebelen van 1451-1453 niet zozeer een reactie met hoofdzakelijk sociale inslag .Ditmaal bleken de oorzaken der beroering duidelijk van politieke aard te zijn. (1). Van meetaf aan hield Filips de Goede zijn geplande Bourgondische staat niet voor een fictief droombeeld. Die Bourgondische staat zou er komen. Deze nieuwe ordening betekende dan een totale ommekeer in en een fundamentele wijziging van het tot dusver gevestigd staatsbestel met autonome steden, de staatjes in de staat. De centralisatie moest onvermijdelijk leiden tot het likwideren van keuren, van privilegiën en zelfbestuur. Doch Filips was wel handig genoeg om niet altijd en overal en op dezelfde wijze principieel het zelfbestuur der steden aan te randen. Niettemin trok hij zelfzeker en vastbesloten op het doel af. Vlaanderen reageerde op de aanslag. Bij tijden ging het er in sommige steden vrij onrustig, zelfs woelig aan toe. Doch de ene stad na de andere raakte vast in

(1) VAN WERVEKE, H. : Lodewijk van Male en de eerste Bourgondiërs. In « Algemene Geschiedenis der Nederlanden », 3' Deel, blz. 270-271 (Antwerpen-Utrecht, 1952).

de greep van de centralisatie. Gent echter bleef onvervaard op de bres voor haar vrijheden. Zelfs nam het gevaar voor een openlijke en geleide opstand in de Arteveldestad met de dag toe. Maar eens dat elders in Vlaanderen de centralisatie voor goed doorgedreven was en de Bourgondische staat een werkelijkheid was geworden, voelde de hertog zich vast in het zadel om met Gent de krachtproef te wagen.

Deze krachtproef begon in 1447 toen Gent de zoutbelasting verwierp. De vernieuwing van het stadsmagistraat in 1449 maakte de toestand nog meer gespannen. Uiteindelijk scheen Gent dan toch tot een vergelijk bereid, wat niet belette dat de hertog nog hardhandiger optrad. Dit autoritair optreden had in December 1451 een breuk met de vorst tot gevolg.

De opstand barstte los. Gent kondigde werkstakingen af, verbande hertogelijke ambtenaren en koos zich een rechter in de plaats van de door de hertog teruggeroepen baljuw. De stad liep te wapen en het volk liet ongestraft zijn passies vrije teugel. Strop en schavot kenden geen rust.

De Gentse hoofdmannen hoopten dat ook andere steden van Vlaanderen hun voorbeeld zouden volgen of, op zijn minst genomen, passief of actief hun partij zouden kiezen. Doch het mandement van de hertog, op datum van 15 Maart 1452, gericht aan al zijn ambtenaren en schepenen der steden van Brabant, Henegouwen, Holland, Vlaanderen en Zeeland, verbood drastisch ieder contact met de Gentenaren. Geen handel meer met Gent! Geen bevoorrading meer voor de stad! Dit verbod ontketende te Gent een storm van verontwaardiging. De hoofdmannen gingen over tot het versterken der stadsmuren. Aan de steden van de Gentse kastelnij, alsmede aan Aalst, Dendermonde, Geraardsbergen, Kortrijk, Ninove en Oudenaarde vroegen ze om hulp met de bede het verbod van de hertog niet na te leven. (2). Desnoods zou Gent ook hen ter hulp snellen. De meeste steden achtten het veiligst hierop een weigerend antwoord te sturen. Geraardsbergen bleef liever vriend met beide partijen. In het post-scriptum van hun antwoord verzekerden ze nochtans dat de « scepenen, raedt ende de goede lieden ghemeenlic van der stede van Gheerondsberghe 't uwer liefden altyts bereet » zouden blijven. (3). Alleen Ninove sprak zich onomwonden voor Gent uit. Wat wel te verwachten was, want de leden harer hoge burgerij waren buitenpoorters van Gent. (4). De luttele hulp, die Ninove bieden kon, daargelaten, stond Gent practisch alleen in de arena. Op eigen krachten hoefde ze de strijd aan te binden.

Filips de Goede beschouwde het Gentse aanbod, aan de steden gedaan, als een publieke ophitsing tot ongehoorzaamheid. Op 31

---

(2) Dagboek der Ghentsche Collatie (Uitgegeven door A.G.B. Schayes, blz. 232-234) (Gent 1841).

(3) zie de integrale originele tekst van dit antwoord bij DE PORTEMONT August, Recherches Historiques sur la ville de Grammont en Flandre, Tome I, pp. 259-261 (Gand 1870).

(4) Dagboek der Ghentsche Collatie, blz. 237-238.

Maart 1452 riep hij zijn edellieden, vasalen en onderdanen onder de wapens. Ook de Gentse poorters mobiliseerden. Het volk eiste een daad die de breuk met de hertog definitief zou omzetten in een concreet en manhaftig inzetten van de vijandelijkheden.

De teerling was geworpen. Van Gent uit zal nu de strijd als een olievlek over de streek tussen Schelde en Dender openvloeien, tot in het land van Waas, tot in Brabant en tot ver in Henegouwen; een strijd die al deze gebieden te vuur en te zwaarde zal zetten, die hele dorpen zal wegvagen, steden in puin leggen; een strijd die duizende menselevens zal kosten. (5).

Op 7 April 1452, Goede Vrijdag, drongen vermomde Gentenaren het kasteel van Gavere binnen. Ze brachten zogezegd krijgsgevangenen aan, door de hertog gezonden, om daar in het kasteel in bewaking te houden. Nauwelijks was de valbrug neergelaten, of ze overvielen de wacht en maakten zich van de burcht meester. (6). Op 11 April veroverden de Gentenaren het kasteel van Poeke. Oudenaarde, die aan de hertog en aan zijn voorgangers door alle moeilijkheden heen steeds trouw gebleven was, vreesde een aanval van de opstandelingen. Filips de Goede zond Jan van Gaver en Simon de Lalaing (7) om de verdediging van de stad te organiseren. Ook hier verzonnen de Gentenaren een list. Ze verspreidden in het Oudenaardse het vals gerucht dat Picardische huurlingen op de stad afkwamen, dat ze de hele streek zouden terroriseren en plunderen, dat ze Oudenaarde als garnizoenstad zouden bezetten. De stad opende voor de vluchtende Oudenaardse buitenpoorters en boeren gastvrij haar poorten. Spoedig echter kwam aan het licht dat het niet alleen een list was, maar dat ook een groot aanal vermomde Gentenaren met de vluchtelingen was binnen geraakt. Een vinnig protest ten spijt, dreef de Lalaing alle ingewekenen uit de stad. Uit weerwraak riepen deze de Gentenaars ter hulp, die niets beters wensten. (8). Deze, met de uitgejaagde vluchtelingen, 30.000 man sterk, sloten Oudenaarde in langs Beveren en Edelare-Kerzelare. Lieven Boone en Everaard van Bottelare waren hun bizonderste aanvoerders. Evenals ten tijde van het beleg dezer stad door Filips van Artevelde, was nu ook hun hoofd-

(5) Volgende monografieën, uit de laatste decennia tot heden, beschrijven deze strijd in hun respectievelijke streek:
— DE PORTEMONT, August, Recherches Historiques sur la ville de Grammont en Flandre, Tome I, pp. 99-111 (Gand 1870).
— FRIS, Victor, Geschiedenis van Geeraardsbergen, blz. 115-136 (Gent 1911).
— PLANCQUAERT, Joseph, Oudenaarde en het land tusschen Schelde en Leie, blz. 71-73 (Brussel-Kortrijk 1939).
— BRAKELS, Theo, Geschiedenis van Nederbrakel, Opbrakel en Omstreken, blz. 40-45 (2e Druk, Kortrijk 1952).

(6) BLOMMAERT, Ph., Guerre de la ville de Gand contre le duc de Bourgogne (Messager des sciences historiques 1840, p. 326).
CHASTELLAIN, Georges, Chroniques (Œuvres de Georges Chastellain, publiées par le baron Kervyn de Lettenhove), Tome II, p. 226 (Bruxelles 1863).

(7) Simon de Lalaing, ridder van het Gulden Vlies, was heer van Houte, van Montigny, van Nederbrakel, van Parike en van Zarlardinge.

(8) CHASTELLAIN, Georges, Chroniques, Tome II, pp. 228-229.

kwartier op de Edelareberg gevestigd.

Filips de Goede was uiterst verbolgen over het beleg van zijn trouwste stad. Op 15 April vertrok hij uit Brussel naar Halle en vandaar naar Aat. Hij vroeg zijn neef Jean d'Estampes, gouverneur van Picardie, die te Peronne een leger op de been bracht, naar Vlaanderen op te rukken. Diezelfde dag zond Everaard van Bottelare, Gelnoot van Leyns met Samson van den Bossche en Wouter de Leenknecht naar Geraardsbergen om met hun manschappen de baan van Brussel op Oudenaarde voor de oprukkende hertogelijke troepen af te snijden. Evenals in het Oudenaardse vreesde ook de plattelandsbevolking in het Geraardsbergse aanvankelijk de Gentenaren, doch deze wisten spoedig de buitenmensen voor hun zaak te winnen. (9). Uit Zottegem en omgeving schaarden zich 600 man onder de Gentse banieren. Ze trokken naar Geraardsbergen en overmeesterden de stad schier zonder slag of stoot. In de nacht dan van de 15 op de 16 April vluchtten de schepenen naar de hertog. (10).

Toen Filips de Goede vernam dat ook het volk van Geraardsbergen met de Gentenaren gemene zaak maakte, gaf hij zijn leger bevel uit Aat naar Geraardsbergen te marcheren. Hij zelf in persoon leidde de operatie. Onder weg vervoegden hem ook met hun manschappen Lodewijk, de graaf van St. Pol, met zijn beide broers Theobald en Jacques de Luxembourg, Adolf van Cleef, Corneille, de bastaard van Bourgondie, Jean de Croy, graaf van Chimay en groot-baljuw van Henegouwen en Jean de Coimbra. De 16 April 1452, in de namiddag, verscheen de hertog met 4.000 ruiters en boogschutters voor de muren van Geraardsbergen. Langs de Hunnegemse vesten drong hij de stad binnen. Het gevecht was kort, doch hevig. De Gentgezinde buitenlieden lieten de Gentenaren in de steek en deze zelf waren spoedig overweldigd. Op hun beurt gingen de Henegouwers nu tot de baldadigste plunderingen over. Niets of niemand ontzagen ze. Lieden die in de kerken en in de abdij gevlucht waren met hun geld en kostbaarheden sleurden ze buiten. Ze mishandelden priesters zowel als leken en voerden hele wagens kostbaarheden en goederen Henegouwwaarts weg; « tusschen Gheeroudtsberghe ende Lessene laghen de weeghen bestroyt met clederen, wullene lakens ende anderen diversschen catheylen ende juwielen ». (11).

---

(9) « Ainsi se continua le siège d'Audenarde, et croissoit et multiplicit tousjours le povoir des Gantois, car, comme dit est, le peuple du plat pays de Flandre avoit ceulx de Gand en telle estime, par crainte et par folle amour, que tous occouroient à leur aide. » (DE LA MARCHE, Olivier, Mémoires (Publiées par Henri Beaune et J. d'Arbaumont), Tome II, p. 234 (Paris 1884).
Olivier de la Marche was hotelmeester en kapitein der garde van Karel de Soute.

(10) Kronyk van Vlaenderen (Schrijver onbekend), 2e Deel, blz. 131-132 (Gent 1840).

(11) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, blz. 131-132.
CHASTELLAIN, Georges, Chroniques, Tome II, p. 234.
KERVYN DE LETTENHOVE (baron), Histoire de Flandre, Tome IV, p. 508 (Bruges 1898).

Wanneer Gent hoorde dat twee van haar hoofdmannen te Geraardsbergen het leven hadden gelaten, stelde ze deze stad er verantwoordelijk voor. De voordekens Lieven de Vriese en Olivier van der Meersch, gevolgd door gewapende stadsgenoten, togen naar Geraardsbergen om weerwraak te nemen.

Te Geraardsbergen ontving Filips de Goede het nieuws dat d'Estampes te Petegem-Oudenaarde was gekampeerd en aanstalten maakte om met de Gentenaren, die Oudenaarde belegerden, af te rekenen. De veldheer die op de 23e April door de hertog naar Geraardsbergen was ontboden, wou eerst Oudenaarde bevrijden. Geholpen door Simon de Lalaing hakte hij ongenadig in het Gentse leger, dat op de linkeroever der Schelde alleen 500 man dood achterliet. De rest der Gentenaren blies de aftocht. Hun zwaarste kanon, de Dulle Griet of Rode Duivel, lieten ze in de steek. Over Edelare en Ename vluchtten ze naar Gent, achtervolgd door d'Estampes. Te Merelbeke kon deze nog met 800 Gentenaren contact krijgen. (12).

Ondertussen plande Filips de Goede een andere en doelmatiger strategie. Langs het zuiden kon Gent moeilijk genomen worden. Een aanval uit het oosten der stad bood meer mogelijkheden, want daar lag het land van Waas, voor Gent van het allergrootste levensbelang, want daar lag haar bevoorradingsgebied. Over Geraardsbergen, Ninove en Aalst marcheerde het hertogelijk leger naar Dendermonde, stak de Schelde over en versloeg de Gentse en Waasse krijgsmacht.

Kleine benden Gentenaren zakten middelerwijl zuidwaarts naar de plattelandsdorpen af om de trouw aan Gent levendig te houden. Op 30 Mei 1452 raakte zo een groep, te Smeerebbe vóór het hof te Berchem, slaags met een afdeling Picardische soldeniers. (13). Uit wraak staken de Picardiers Zottegem in brand.

Op de 3e Juni liep te Gent de mare dat op de kerk te Deftinge enige van hun manschappen door de Henegouwers belegerd werden, « ende om hemlieden sourcours te doene, men sant derwaerts een deel lichter gesellen, ende sy daer comende vonden de Heynuwiers roevende de kerke, keelcten, cyborien, ende andere ornamente van der kerken. Sy sloughen trompet, nochtan sy en waren maer ontrent XXX oft XL gesellen, ende riepen met luder stemmen : « Gendt ende vriendt ». De Heynuwiers verhoerende de comste van dien van Gendt worden vliedende ende bleven in die vlucht versleghen bet dan C ende LXX Heynuwiers ». (14).

In de rangen der Gentenaren en Gentgezinden vormde zich een bende vrijbuiters, het meest extremitisch exponent van de opstand, die te Gent veel invloed hadden. Het waren de Groententers (groene tent). Deze benaming ontleenden ze aan het feit dat deze vrijbuiters zich schuil hielden in de hagen, bossen en velden en gedurig

(12) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, blz. 133-134.
DE LA MARCHE, Olivier, Mémoires, Tome II, pp. 243-245.
CHASTELLAIN, Georges, Chroniques, Tome II, p. 395.
(13) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, blz. 144-145.
(14) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, blz. 145-146.

van verblijfplaats veranderden. (15). Ze droegen een « groen gheackelt capproenken » als kenteken. De Groententers waren vooral genesteld op de Henegouwse grens, tussen Ronse en La Hamaide, in de bossen van Vloesberg en Elzele en in het Raspaillebos bij Geraardsbergen. De bastaard Blanstreyn, Boterman en Jan de Vos met Jan Ansins stonden als hun bijzonderste leiders bekend. Beide laatst genoemde trokken op de 17 Juni met hun benden naar Geraardsbergen, « verbarrende de steede van Gheeroudsberghe, van Lessenen, van Akere ende veele andre dorpen in Henegauwe al tot Adt toe, verslaende 't volc, roevende ende vanghende al dat sy ghecryghen consten ». (16).

Zulke ontreddering en chaos verarmde zienderogen het Vlaamse land. Karel VIII, koning van Frankrijk en suzerein van Vlaanderen, bleek sedert lang met deze rampspoedige strijd begaan te zijn. Dit wisten de Gentenaren, die dan ook om zijn bemiddeling vroegen. Doch het voorstel van de Franse koning speelde te duidelijk in de kaarten van Filips de Goede. Op de 4e September 1452 verwierp Gent de schikkingen, die voor haar niet een oordeel, maar een vonnis inhielden. (17). De stad besloot de oorlog onverpoosd voort te zetten. Van beide kanten laaide de strijd met ongewone hevigheid op. De Picardische soldeniers liepen de hele streek onder de voet en de maarschalk van Bourgondie liet onophoudend de Gentgezinden, die hij vatten kon, ophangen of onthoofden. Op de 16 September staken de Henegouwers Steenhuize in brand. (18). De Gentenaren moesten niet onderdoen in gewelddaden, plunderingen en afslachtingen.

De vrijbuiter Jan de Vos, terug als hoofdman aangesteld, kreeg als adjuncten Diederik van Schoonbroeck, deken der Gentse grauwwerkers en Jan de Wint van Moerbeke. Op Lichtmis 1453 kwam van Schoonbroeck met 10.000 man, waaronder Engelse huurlingen, tot voor de muren van Geraardsbergen. Ze kwamen terug van een strooptocht in Henegouwen « met groeter heercrachte, ende sy hadden geweest in Geeroudsberghe voer eenen torre, genaemt den Diercost, waer up dat laghen 15 ghesellen uut Henegauwe, dewelke zeere veele quaed daden by dage ende by nachte, ende roefden d'arme volc over al daer ontrent. Die van Gendt dit verhoerende trocker voren ende stormder up eenen langhen tydt, ende ghingen se soeken van ondere, ende sy begonsten den torre van ondere te

---

(15) « Qui se donnèrent nom la Verte Tente, pour ce que ilz se tenoient par les champs, bois et haies, où ilz faisoient grands maulx, ardans et pillans, contre le dit duc et les siens, sans arrester pleine journée en ung lieu. » (Chronique des Pays Bas, de France etc., Corpus chronicorum Flandriae, Tom. III, p. 488).

(16) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, blz. 150-151.
Dagboek der Ghentsche Collatie, bl. 296 : « ende hadden verberrent, Gheersberghe, Haerkene, Heversbeke, Goyke, ende andere huusen ende plaetsen; brochten met hemlieden wel XIIII waghenen gheladen met alerande catteylen, goede ende grooten roof van peerden coeyen ende beesten ».

(17) CHASTELLAIN, Georges, Chroniques, Tome II, pp. 333-334.

(18) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, bl. 160.

mineerene soe dat hy begonst te schorene, ende sylieden dat siende naer dat sy hem zeer langhe ende vromelyc geweert hadden, ende dat niet baten en mochte wat sy hem weerden, sy gaven hem up in den handen van den capiteyn van Gendt, Dideryc van Schoenbrouc ende sant ze ghevanghen up 't casteel te Schendelbeke». (19).

Jean de Croy, toen met zijn leger te Aat gekampeerd, rukte naar Geraardsbergen op. Tussen de Planken — een wijk van Overboelare — en Zarlardinge kwam het tot een bloedig treffen tussen de Henegouwers en de Gentenaren. Laatst genoemde waren ver in de meerderheid, zodat de Henegouwers op de vlucht sloegen. Meer dan 700 man van de Croy bleven op het slagveld. De Gentenaren trokken weer Henegouwen in en verbrandden op hun weg Parike, Everbeke, Lessenbos, Bevere, Vloesberg, Ghoy en Wattripont bij Leuze, en op hun terugreis Frasnes, Anvaing, Vollezele en Galmaarden. (20).

Op de 14 Februari poogden de Gentenaren, onder het bevel van hoofdman Jan van Strymeersch, een nieuwe invasie in Henegouwen. Op deze tocht staken ze Heerne, Tollembeek en Herfelingen in brand. Bij hun terugkeer namen ze de gevangen Henegouwers op het kasteel van Schendelbeke mede naar Gent, waarvan er veertien het schavot bestegen. Geeraard van der Planken, zoon van Wouter, baljuw van Aakren, beklom het eerst het schavot. (21).

Gent scheen het krijgsgedoe moe te worden. Weer trachtte de Franse koning bemiddelend op te treden. (22). Ook deze keer mislukte dit. Op de 15e April 1453 plunderde Jan van Strymeersch met zijn Groententers Ste-Maria en St-Kornelis-Horebeke, Schorisse en Zegelsem, en heel de omgeving van Oudenaarde. De hertogelijke legers te Aalst, Dendermonde, Kortrijk en Oudenaarde namen aldaar de vreselijkste weerwraak, «roevende, hanghende ende 't folc te nieute doende». De Gentse garnizoenen te Gaver, Poeke, Ninove en Schendelbeke, alsmede de Gentse benden die de kerken van Hemelveerdegem, St-Lievens-Esse en Velzeke bezet hielden, beantwoordden met nog heviger wraakplegingen. (23).

Op 14 Juni plunderden de Groententers, onder het commando van Blanstreyn, Vloesberg en aanpalende dorpen. De nacht daarop brachten ze door in het bos van Opbrakel. Jean de Croy alarmeerde het ganizoen van Oudenaarde, dat enkele uren daarna het bos insloot. Meer dan 400 Groententers vonden er de dood. Hier kregen deze vrijbuiters de genadeslag, want sedertdien werd er nergens meer een activiteit van deze bende opgemerkt. (24).

---

(19) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, bl. 171.
(20) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, bl. 172.
(21) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, blz. 172-173.
(22) DU CLERC, J., Mémoires (Publiées par Fréderic baron de Reiffenberg), Tome II, p. 98 (Bruxelles 1823).
(23) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, blz. 178-179.
DU CLERC, J., Mémoires, Tome II, p. 100.
(24) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, bl. 184.
DU CLERC, J., Mémoires, Tome II, p. 111.
CHASTELLAIN, Georges, Chroniques, Tome II, p. 315.
DE LA MARCHE, Olivier, Mémoires, Tome II, p. 303.

Voor een derde maal trachtte Frankrijk de oorlogsvoerenden te verzoenen, doch ook deze poging bleek uiteindelijk vruchteloos. (25).

Nu wierp Filips de Goede al zijn macht in de weegschaal. Hij verzamelde de nodige fondsen en krijgsmateriaal. Na de wapenschouwing te Rijsel, vertrok hij op de 18 Juni 1453 met 14.000 man over Kortrijk naar Oudenaarde. (26). Diezelfde dag nam de Comines de burcht van Ninove in. (27). Jean de Croy kreeg van de hertog bevel op de 25e Juni tot de aanval op het kasteel van Schendelbeke over te gaan. (28).

Het beleg van het kasteel van Schendelbeke (29) was misschien wel — na de slag bij Gavere — de bizonderste gebeurtenis in die

---

(25) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, blz. 182-183.
CHASTELLAIN, Georges, Chroniques, Tome II, p. 348.
VAN DOREN, P.J., Inventaire des Archives de la Ville de Malines, Tome III, p. 113 (Malines 1865).

(26) CHASTELLAIN, Georges, Chroniques, Tome II, p. 356.

(27) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, bl. 185.
Elisabeth de Masmines, slotvoogdes, werd vervangen door Jan de Proost, baljuw (VANGASSEN, Dr H., Geschiedenis van Ninove, 1e Deel, bl. 105 (Ninove 1948).

(28) Dit blijkt uit een schrijven van de hertog aan het magistraat van Mechelen, gedateerd Oudenaarde 23 Juni : « quant aux nouvelles, vray est que aujourd'huy nous sommes partiz de nostre ville de Courtray atout nostre armée, et venuz disner en ceste nostre ville d'Audenarde, en entencion de, lundi prochain, au plaisir de Nostre Seigneur, nous mettre de bonne heure atout nostredicte armée sur les champs, et tirer vers la place de Schenderbelke (sic) laquelle, ledit jour de lundi devant le point du jour, doit estre assegée par messire Jehan de Croy, nostre cousin, et ses gens; au moins lui avons-nous escript et mandé que ainsi le face... » (VAN DOREN P.J., Inventaire des Archives de la ville de Malines, Tome III, p. 117, nr CXIII).

(29) Dit kasteel werd rond 1270 gebouwd door Jan Gheylinc (ALGEMEEN RIJKSARCHIEF BRUSSEL, Trésor des chartes de Flandre, 1e serie, nrs 2158-955, 958 A & B), schepen van Geraardsbergen, heer en meier van Schendelbeke, raadsheer van Lodewijk van Nevers, graaf van Vlaanderen, stichter der kartuize St Maartens Bos te St Martens-Lierde (GAUBLOMME Valère, De Stichter van de Kartuize St Martens Bos te St Martens-Lierde, Land van Aalst, 1e jaargang, 1949, blz. 16-20). Vermoedelijk is dit kasteel overgegaan op Rasse Gheylinc, broer van Jan, daar deze in 1333 kinderloos stierf. Jan Hergot blijkt het wel gekocht te hebben, want op 10 Mei 1335 verkoopt deze het kasteel aan Colard de Bailleul, heer van Boelare en zijn dame Mahaut de Liedekerke, voor de som van 66 ponden oude groten doornijkse munt (Iventaire des archives du Château d'Elseghem, Tome I, Le Chartrier des Ghellinck, p. 35, note (uitgave 1919)). Op 12 Mei 1335 bevestigt Ywein de Vaernewijck, ridder en baljuw van het graafschap Aalst, deze koop (DEHAISNES, Inventaire sommaire des archives departementales anterieurs à 1790. Nord. Tome I. Chambre des comptes de Lille, p. 348 (Lille 1899)). Tijdens de troebelen van 1379-1383 werd het belegerd en door de Vlaamse opstandelingen in brand gestoken en verwoest. Hertog Filips de Stoute vertrouwde het verwoest kasteel toe aan Lodewijk van Reinghersvliete, heer van Boelare, die het heropbouwde en vergrootte. Uit dank om bewezen diensten, schonk de hertog het als gift aan Lodewijk van Reinghersvliete (DEHAISNES, o.c., Tome III, p. 2). Waarschijnlijk was het kasteel, op het ogenblik der belegering van 1453 eigendom van de van Reinghersvliete's. Na deze verwoesting is het nooit meer heropgebouwd. Er rest geen enkel spoor meer van.

maandenlange strijd want deze belegering was het onmiddellijk voorspel van het grote drama te Gavere. Want hier begon de grote nederlaag der Gentenaren.

Ruim 150 Gentenaren, onder wie ook een priester, verdedigden het kasteel. Hun aanvoerder, Lauken, uit Gent, had als adjunct de edelman Jan van Waesberghe (30), geboortig van Ste-Maria-Lierde. (31). Op de 25e Juni, bij zonsopgang, begon de Croy het kasteel te omsingelen. Kort daarop in de morgen kwam ook het hertogelijk leger, dat uit Ronse opmarcheerde, in aktie. Filips de Goede arriveerde te Geraardsbergen in gezelschap van zijn zoon Karel de Charolais, de groot-bastaard Antoon van Bourgondie, de graven van Estampes en St-Pol, de heren van Fiennes, Créqui, Rubempré, Haubourdain en Chimay, om de bizonderste van zijn staf te noemen; alsook in gezelschap van de Vlaamse ridders van Gruthuuse en Halewijn. Thibaut de Neufchatel, maarschalk van Bourgondie, had het opperbevel over de troepen. Op het slot van Boelare (32), dat toen behoorde aan Pieter van Reinghersvliete, groot-baljuw van het graafschap Aalst, vestigde de maarschalk zijn hoofdkwartier. De hertog en zijn zoon logeerden in de St-Adriaansabdij te Geraardsbergen.

De aanval op een door water afgezonderde toren, door enkele tientallen Gentenaars bezet, was de inzet van deze grootscheepse belegering. Drie uren hielden de Gentenaren het vol. Uitgeput gagen zij zich over. (33).

Nu zette de Neufchatel man en macht op de belegering van het kasteel. Een gordel van zwaar geschut omringde de burcht. Twee grote donderbussen beukten ongenadig op de stevige muren. We laten de kronijkschrijver zelf het verder relaas vertellen : « Up

---

(30) Waesberghe was een heerlijkheid op Ste Maria-Lierde, een leen van de prinsen van Gaver. Waren heren van de heerlijkheid : Jan van Waesberghe, 1288, Gillis van Waesberghe, 1355, Jan van Waesberghe, Willem van Waesberghe, Gislain, zoon van Willem, die stierf in 1524, Margriet, zuster van Gislain, erfde de heerlijkheid (CHANOINE DE JOIGNY, Manuscrit relatif aux Seigneuries de Flandre. Publié par le comte Henri de Limburg-Stirum; Handelingen van de Oudheid en Geschiedkundige Kring van Audenaerde, 8e Boekdeel, bl. 258, 1933). Dezelfde Gillis vinden we nog vernoemd : « gillisse van waesberghe (Rijksarchief Gent, Fonds St Martens Bos, charter van 31 Dec. 1398), « gillis van waesberghe » buitenpoorter van Geaardsbergen 1396 (Algemeen Rijksarchief Brussel, Rekenkamer nr 45971, Buitenpoorters van Geraardsbergen, f° 23 r°), « Aegidius (= Gillis) van waesberghe » 1366 (Rijksarchief Gent, Fonds St Adriaansabdij Geraardsbergen, nr 6). Jan van Waesberghe lijkt wel de zoon van Gillis te zijn.

(31) Fris geeft in zijn Geschiedenis van Geraardsbergen bl. 132 St Martens-Lierde als geboorteplaats van Jan van Waesberghe aan, doch dat is niet juist, dat zal wel Ste Maria-Lierde zijn. Overigens, zijn naam komt voor op de lijst der Ste Maria-Lierdse buitenpoorters van Geraardsbergen (Algemeen Rijksarchief Brussel, zie nota 30).

(32) gelegen te Nederboelare aan de Dender. Van dit middeleeuwse slot is niets meer overgebleven. In het midden van de 17e eeuw liet Bernardus de Cassina, heer van Boelare, die opgevoed was in de zuiderse kastelen en paleizen en die het niet kon wennen in dit vochtig slot, het afbreken en verving het door een nieuwe bouw in vlaamse renaissancestijl. Thans is het kasteel eigendom van burggraaf Marc de Biolley.

(33) DU CLERC, J., Mémoires, Tome II, p. 114.

den selven Sente Loysdach soe quam te Gendt de mare dat de prinche ware vore Schendelbeke, met al synder heercracht, ende stormde vrezelyc up 't casteel met groeten zwaren donderbussen, soe dat sy de torren ende de muren t'allen zyden doorschoten, mar Lauken, de capitein, metgaders sinen ghesellen weerden hem zeere vromelijc, schietende uutwart met bussen, met colveveren ende met boghen, soe dat sy vele schaden daden in 's princhen volc. Het wart gemaect een bestant van ontrent 4 hueren oft daer ontrent, ende hemlieden was gegeven te kennene dat de prinche begheerde dat sy hem souden upgheven te sinen wille, ende in synder ghenaden, ende daer sy dat niet en wilden hij souder soe langh vore dueren dat hy se winnen soude, up 't welke sy berieden te samen, ende hopende te vercrighen 's princhen gracie om dat sy hem goederthierlijc upgaven, soe quamen sy alle aff van den casteelle, overghevende al dat sy hadden van goude ende silveren, ende ghinghen ghevanghen in 's princhen handen. Des anderdaghs ghinc de prinche te rade met sinen heeren om te wetene wat men er best met doen soude, veele van den meesten van 's princhen rade hadden wel ghewilt dat men den ghesellen gracie ghedaen hadde, bij veele redenen, die sy daer toe allegeerden, mar Mer Jan van Crouwy, bailli van Henegauwe, dede soe groeten clachte over hemlieden van der groeter verderffelijker schaden, die sy den lande van Henegauwe ghedaen hadden, met brande ende met roeven, ende segghende hoe dat hy meenighen goeden man van wapenen daer vore ghelaten hadde, want by costumen syn volc dat te Adt lach met den Heinuwiers, alle weeken eens ofte twees, vore t' casteel te Schendelbeke, hadde gheploghen te commen scharmutsssschen, daer hy luttel an ghewonnen hadde, mar hadder meenighen vromen man voren verloren. Dit verhoerende de prinche beval dat men se alle hanghen soude, ende aldus soe wartter daer ghehanghen metsgaders den gheenen, die te Deeftinghen ghevanghen waren, up Jans huus van de Berghe wel C ende V ghesellen, onder de welke dat was een eedel man, ghenaemt Jan van Waesberghe, gheboren van Lierde, ende die was ghehanghen up de valbrugghe van den casteelle, ende d'ander waren ontrent 't casteel alle ghehanghen an boemen, sonder Lauken, de capitein, die was ghevoert te Verteing in Henegauwe ende van ghelijcken de prochiepape van den dorpe hem tweestre, ende waren geset te rentssoenen, ende twee ofte drye ontbracker uut der vanghenesse, als Hector Uuterwilleghen, Pieter van Reys, die te voren capitein te Nienove gheweest hadde... ende dit aldus ghedaen de prinche dede dat casteel ter needer vellen ende omme werpen... ». (34). Na de belegering trok de hertog over Oudenaarde (35) naar Kortrijk.

---

(34) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, blz. 185-187.
DE LA MARCHE, Olivier, Mémoires, Tome II, pp. 304-307.
CHASTELLAIN, Georges, Chroniques, Tome II, pp. 357-358.
DU CLERC, J., Mémoires, Tome II, p. 114.

(35) Op de laatste dag van Juni berichtte de hertog uit Oudenaarde de val van Schendelbeke aan het magistraat van Mechelen : « quant à nozdictes nouvelles, il est vray que, de nostre retour de la place de Schenderbecque

Bij zijn vertrek te Schendelbeke gaf hij Jacques de Lalaing (36) bevel de Gentenaren aan te vallen te Velzeke en op hen het versterkt kasteel van Ste-Marie-Oudenhove (37) te veroveren. Hiervoor kreeg hij een honderdtal lansknechten en boogschutters ter beschikking. Het kleine leger marcheerde 's nachts. Om elk geluid te vermijden lieten de ruiters hun paarden achter. Bij het krieken van de dag bereikten de Lalaing en zijn manschappen de wallen van het kasteel van Ste-Maria-Oudenhove. Op het kasteel echter bewoog er niets of niemand. Was deze doodse stilte hier ook een list van de Gentenaren ? Om op alle gebeurlijkheden voorbereid te zijn stelde de Lalaing zijn geschut op, terwijl zijn soldeniers voorzichtig de toestand verkenden. Verdere toebereidselen tot een belegering bleken weldra nutteloos te zijn want in de nacht waren de Gentenaren op de vlucht gegaan. Alhoewel hier geen belegering plaats had, toch gaf de hertog de Lalaing bevel het kasteel in brand te steken en te verwoesten, wat de Lalaing met de grootste tegengoesting deed. (38).

De veldheer vertrok uit Ste-Maria-Oudenhove en ging zijn hertog, die bezig was met het beleg van het kasteel van Poeke, vervoegen. Ondertussen bracht de maarschalk van Bourgondie, in gezelschap van Jacques de Lalaing en andere ridders, de gevangen Gentse hoofdman Lauken tot aan de walbrug van het kasteel van Gavere. Lauken moest trachten zijn strijdmakkers te overtuigen en te overhalen het kasteel uit eigen beweging te verlaten en zich over te geven. Maar de Gentenaren weigerden met klem hierop in te gaan. Nog meer : ze bestookten de afvaardiging met een echte kanonnade. Als weerwraak liet de maarschalk kapitein Lauken, met nog andere gevangenen, aan de balken van een halfafgewerkte windmolen ophangen. (39).

(sic); laquelle nous avons prinse et gaignée sur noz ennemis, qui la tenoient et occupoient en nombre de cent et quatre, lesquelz avons fait executer, nous sommes aujourd'huy environ le midi arrivez en ceste nostre ville, et demain, au plaisir de Nostre Seigneur, serons en nostre ville de Courtray, pour au surplus executer le fait de nostre armée... » (VAN DOREN P.J., Inventaire des Archives de la ville de Malines, Tome III, p. 118.

(36) zoon van Simon de Lalaing.

(37) Het heette van oudsher het kasteel van Lilare, een heerlijkheid aldaar. Ten tijde van de belegering, in 1453 behoorde dit kasteel en de heerlijkheid aan de van Herzele's. « joncheer janne van herzeel heer vanden heerscepe van lyelaer in sente marien-oudenhove » (Rijksarchief Gent, Fonds St Martens Bos. Charter 18 Sept. 1460).

(38) CHASTELLAIN, Georges, Chroniques, Tome II, pp. 358-360.
de Lalaing die om zijn daad, nochtans in bevolen dienst uitgevoerd, grote gewetensangsten had, woonde te Poeke in de tent van de hertog drie Heilige Missen bij en sprak zijn biecht aan de Dominikaan Guy de Donzy (CHASTELLAIN, Georges, o.c., p. 360).
Het kasteel werd later heropgebouwd. Thans behoort het aan de Zusters Penitenten van Opbrakel. Om het aan te passen aan het doel waarvoor het thans gebruikt wordt, werd dit historisch slot, door ontmanteling en aanbouw jammerlijk gemutuleerd.

(39) DE LA MARCHE, Olivier, Mémoires, Tome II, p. 306.

De 5e Juli 1453 wapperde de hertogelijke banier op het kasteel van Poeke. (40).

Nu restte nog het kasteel van Gavere, het laatste nest van het Gentse verzet. De 18e Juli ging de hertog tot de belegering van het kasteel over : de laatste episode uit een verbeten strijd van beide kanten; een episode die de beslissing zou afdwingen, fataal voor de Gentenaren. Op en rond het kasteel woedde dagenlang een leeuwengevecht. In de morgen van 23e Juli viel het kasteel in de handen van de hertog. (41). Maar hiermede was de slag voor de hertog niet gewonnen. In de nabijheid van het kasteel werd hevig voort gevochten. Maar toen kwam verraad, dat de Gentenaren in de handen van de hertog speelde. Rond 3 uur in de namiddag lokten de Engelse huurlingen hun Gentse kampgenoten verraderlijk in de weiden van Gavere. Daar werd het Gentse leger door de soldeniers en ridders van de hertog letterlijk voor de helft uitgemoord. (42). Het bilan van de slag bij Gavere was vreselijk : Gent verloor 16.000 man aan doden en 17.000 aan krijgsgevangenen. Naar een onbekend kronijkschrijver vertelt, zou Filips de Goede daar de betekenisvolle woorden gezegd hebben; woorden die historisch zijn gebleven : « Wie der wint, ic verliese, want het is al mijn volck dater ghebleven es ».

Totaal verslagen, onderwierp Gent zich onmiddellijk. Op de 26 Juli tekenden haar afgevaardigden de voorwaarden van de hertog en deden voor hem, op de laatste dag der maand, de knieval, blootvoets en in hun hemd. (43).

Toch nam de hertog tegenover Gent een vrij gematigde houding aan. De straf bestond hoofdzakelijk uit een boete van 350.000 gouden rijders. (44). Wel verbood hij de dekens zich met de magistraatsverkiezing te bemoeien, wel ontzegde hij de Gentse schepenbank voortaan nog als beroepshof van de rechtbanken der kleinere steden te fungeren, wel verloor Gent haar gezag over de Gentse kastelnij, toch waren deze maatregelen maar een beknotting van de zelfstandigheid van de Gentse stede. De stad verloor haar zelfbestuur niet in zijn geheel. Karel de Stoute, zoon en opvolger van Filips de Goede, zal het Gent volledig ontnemen door de benoeming der schepenen voor zich totaal voor te behouden.

EREMBODEGEM. **Valère Gaublomme.**

---

(40) Jacques de Lalaing stierf de 3 Juli, tijdens het beleg, aan de gevolgen van een beenwonde.

(41) CHASTELLAIN, Georges, Chroniques, Tome II, pp. 364-366.
Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, blz. 189-190.
DU CLERC, J., Mémoires, Tome II, p. 122.
DE LA MARCHE, Olivier, Mémoires, Tome II, p. 313.

(42) Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, blz. 191-193.

(43) DE LA MARCHE, Olivier, Mémoires, Tome II, p. 330.
Kronyk van Vlaenderen, 2e Deel, bl. 210.
DU CLERC, J., Mémoires, Tome II, p. 147.
CHASTELLAIN, Georges, Chroniques, Tome II, p. 388.

(44) VAN WERVEKE, H. : Lodewijk van Male en de eerste Bourgondiërs. In « Algemene Geschiedenis der Nederlanden, 2e Deel, bl. 271.

De Paardenommegangen in het Land van Aalst (*)

Als een belangrijke uiting van het uitgebreid complex door de folkloristen betiteld als volksdevotie, bieden de paardenommegangen een heerlijke brok landelijke vroomheid. Voor een groot gedeelte van onze Vlaamse gewesten zijn ze nog een kenmerkend gebruik gebleven.

Het onderwerp werd voor ons land nog niet overzichtelijk behandeld. Toen wij, met de bedoeling in deze leemte te voorzien, een vijftal jaren geleden het onderzoek betreffende dit soort ommegangen aanvatten, ging onze aandacht vooreerst naar het Land van Aalst, waar het gebruik welig is opgeschoten en het best heeft stand gehouden.

Hetgeen wij hier mededelen is de uitslag van een plaatselijk enkwest in dit gebied, voor hetwelk wij vooral een overzicht trachten te geven van de huidige vormen en de tegenwoordige stand van het gebruik. Want ruitersommegangen behoren onmiskenbaar tot de « levende folklore » en nog dagelijks worden zij beïnvloed door factoren die én hun vorm én hun bedoeling, zij het ook oppervlakkig, komen wijzigen.

Begin Mei 1949 hebben wij aan een of meer personen (1), uit de gemeenten waar nog een paardenprocessie in voege is, een vragenlijst overgemaakt. Ze was eenvormig opgemaakt en zou ons toelaten de gegevens, bij ons onderzoek ter plaatse reeds ingewonnen (of toen nog in te winnen) en reeds door zegslieden bezorgd, aan te vullen en na te gaan.

Op deze lijst komen volgende vragen voor, hier weergegeven naar de gebruikte volgorde. Ze diende ook een vraag te bevatten nopens het uitvoeren der drafpartijen rond de kerk; deze leemte werd naderhand vastgesteld.

1. *a) Waarvoor vereert men in uw dorpskerk de heilige, ter gelegenheid van wiens feest de ruitersprocessie plaats heeft?*
b) Nemen de ruiters er deel aan voor de bevrijding van hun paarden of voor de vrijwaring van een bepaalde paardenziekte? Of met welke bedoeling?

2. *Op welke datum zal dit jaar de ommegang plaats hebben? De vaste datum is: de Zondag na het feest van ..... (of) de ... Zondag van de maand .....*

(*) Lezing gehouden door dhr J. Pieters, lid van de Koninklijke Commissie voor Folklore, op de Gouwdag van de Heemkundige Vereniging van het Land van Aalst te Lede, op 31 Mei 1953.

(1) Er werd o.m. een vragenlijst gestuurd aan de gemeentesecretaris van de bedoelde localiteiten en het was voor ons een aanmoediging dat ze door het merendeel welwillend werd ingevuld.

3. *a) Welk is ongeveer het aantal ruiters die gewoonlijk aan de ommegang deelnemen? — b) Worden er ook rijtuigen in toegelaten en dewelke?*
4. *Is het gebruik de laatste jaren aangegroeid of afgenomen? (en sinds wanneer?)*
5. *a) Uit welke gemeenten van het omliggende komen er ruiters, in groep of afzonderlijk? — b) Worden deze hiertoe uitgenodigd en door wie?*
6. *a) Volgen de ruiters de gewone processieweg? of leggen ze een andere ronde af, langs meer afgelegen wijken?*
   b) Blijven ze onderweg ook staan, b.v. aan een kapel?
7. *Worden alleen ruiters of paarden gezegend? — Vóór of na de omweg? Met een relikwie? of alleen met wijwater besprenkeld?*
8. *Worden de paarden voor deze gelegenheid opgesmukt?*
9. *Steken de ruiters nog een bedevaartvaantje aan het kopstuk van het paard (of op het rijtuig)?*
10. *Komt men bij voorkeur met merries of met zadelpaarden? of met alle paarden zonder onderscheid?*
11. *Worden prijzen uitgereikt aan of verloot onder de deelnemers?*
12. *Heeft de ruitersommegang aanleiding gegeven tot of valt hij samen met een plaatselijke kermis?*

In het hierna volgend overzicht, grotendeels opgemaakt aan de hand van de ingekomen antwoorden, geven wij vooraan de naam van de heilige met wiens verering de plaatselijke paardenommegang in verband wordt gebracht en, waar deze verschillend is, tevens deze van de patroon der kerk; verder werden de volgorde der gestelde vragen en hun nummering overgenomen. Waar voor een andere parochie een bepaalde vraag door onze correspondent niet werd beantwoord, hebben wij de gegevens aangevuld met de ter plaatse ingewonnen inlichtngen. Wij benuttigden tevens de tekst van de uitnodigingskaarten en aanplakbrieven, ten einde voor elke localiteit een zo getrouw mogelijk beeld van de huidige stand van het gebruik vast te leggen.

Ook de ruitersommegangen die in dit gebied zijn achterwege gebleven werden in het overzicht opgenomen. In het merendeel der gevallen konden wij weinig of niets achterhalen dat ons over het gebruik in het verleden kan inlichten. In de talrijke kerk- en parochierekeningen, welke wij met dit doel hebben nagekeken, wordt over het gebruik niet gerept (2).

BURST. — **S. Elooi**; P: S. Martinus. — **1.** a) tegen ziekten der pp.; b) voor vrijwaring hunner pp. — **2.** Altijd op 29 Juni. — **3.** Omtrent 100; ook rijtuigen; (in 1895, 200 pp.). — **4.** Is afgenomen. — **5.** a) Uit omliggende gg., Aaigem, Bambrugge, Borsbeke, Ressegem, Vlierzele, Zonnegem, Vlekkem; b) door Feestcomité. — **6.** Ja (pro-

(2) Volgende afkortingen worden gebruikt: P. = patroon; pp. = paarden; R. = ruiters; rijt. = rijtuigen; P.O. = paarden- of ruitersommegang; g. = gemeente. — De P.O. die niet meer in voege zijn worden aangeduid met een °.

cessieweg) ; b) neen. — **7.** ruiters en pp. ; vóór de omweg ; met relikwie S. Elooi. — **8.** Ja. — **9.** Ja. — **10.** Allerhande. — **11.** Ja. — **12.** Ja.

N : Kermisaffiche : « Dinsdag 29 Juni 1948. — KERMIS SINT PIETER. Gewone jaarlijkse ommegang te Paard, met opluistering der plaatselijke Fanfare « Ste Cecilia ». Begin : 16 uur. — Vergadering van de ruiters aan de Statie, voor vorming van de stoet. Om 18 u. in 't gemeentehuis voor de deelnemers Tombola voor allerhande prijzen : paardentuig, enz. »

Achter koor der kerk, putje van S. Elooi ; het water wordt aan de pp. te drinken gegeven.

ETIKHOVE. — **S. Donatus,** patroon tegen bliksem en onweder ; P : S. Britius. — **1.** Verering van S. Donatus. — **2.** 10 Juli 1949 ; op 2e Zondag van Juli. — **3.** 20 tot 30 R. en 20 tot 30 rijt. — **4.** Groeit aan sinds de bevrijding. — **5.** In groep uit Mater, Schorisse, Maarke-Kerkem, Nukerke, Wannegem-Lede, Nederbrakel, Rozenaken ; op uitnodiging. — **6.** a) Neen ; eerst kleine ommegangweg voor pp., die verder rijden langs Nederolbeek, Statie, Steenbeek, Maalzaakstr., Maeskendries ; hier herverzameling en optocht naar Dorp, waar hulde aan monument der gesneuvelden ; Stoet wordt opgewacht door verschillende muziekmaatschappijen. b) Neen, doch aan iedere herberg werd de dorst gelaafd (1946). — **7.** Alleen R. en rijtuigvoeders ; vóór de omweg ; met de relikwie. — **8.** Ja, ook de Rijt. — **9.** Ja. — **10.** Alle pp. zonder onderscheid. — **11.** Bons worden uitgereikt aan de deelnemers voor verversingen binnen de g. ; 500 fr. premiën worden uitgeloofd. — **12.** Valt samen met de begankenisfeesten.

N : De burgerlijke overheid neemt deel aan de O. in open koetsen ; ook de gemeentefanfare stapt mee (1949).

GRIMMINGE. — **S. Elooi ;** P. : O. L. Vrouw. — Vroeger bestond een P.O. op 25 Juni, ter ere van S. Elooi ; tegenwoordig heeft een paardenzegening plaats op 17 Januari, ter ere van S. Antonius abt. (Deze gegevens werden niet ter plaatse nagegaan).

° HERDERSEM. — **S. Elooi ;** P. : O.L. Vrouw Hemelvaart. — **1.** Voor algemene bevrijding der pp. — **2.** Op feestdag Sint Pieter (29 Juni). — **3.** « Wat berijdbaar was reed mee » ; geen rijt. — **4.** Totaal weggevallen met oorlog 1914-1918. — **5.** R. kwamen uit traditie ; niemand werd in het bizonder uitgenodigd. — **6.** Gewone processieweg geen halten. **7.** PP. reden eerst driemaal rond de kerk ; daarna werden ze gezegend met relikwie en R. reden daarna de ommegang. — **8.** Neen. — **9.** Bedevaartvaantje werd op kop van pp. gestoken. — **10.** Met alle pp. — **11.** Er werden geen prijzen gegeven ; 's namiddags had ringsteking plaats. — **12.** Neen.

N : Bij achterwege blijven na eerste wereldoorlog, werd door vroeger opkomenden deelgenomen aan P.O. te Lede ; ook dit is nu weggevallen.

LEDE. — **O.L. Vrouw van Lede ;** P. : S. Martinus. — **1.** Volgens verschillende zegslieden, voor vrijwaring hunner pp. ; bij jongere

generatie, tot verering van O.L. Vrouw of uit geest van ruitersport. — **2.** De 2e Zondag na Sinksen. — **3.** Hoogste aantal 314 (in 1948); de laatste jaren, ook rijt. — **4.** Groeide aan sinds 1940. — **5.** Uit omliggende g., Wichelen, Serskamp, Kwatrecht, Schoonaarde, Erpe, Oudegem, Hofstade; door Ruitersgilde uitgenodigd. — **6.** Men volgt de «grote ommegangsweg», langs de 7 kapellen, waar geen halte wordt gehouden door de R.; Mis in open lucht aan de 7e kapel (het Heilig graf). — **7.** R. alleen; na de omweg, achter de kerk; met relikwie van O.L. Vrouw. De drafpartijen rond de kerk bleven achterwege door gebrek aan ruimte. — **8.** Ja, doch niet alle. — **9.** Ja. — **10.** Met alle pp. — **11.** Neen. — **12.** Valt op 8e dag der begankenis van O.L. Vrouw.

LEEUWERGEM. — **S. Elooi.** P: S. Amandus. — **1.** Men vereert S. Eligius als hoefsmid; voor «bevrijding der pp.». — **2.** 26 Juni 1949; vaste datum is de Zondag na feest van S. Pieter. — **3.** Omtrent 100 R.; geen rijt. — **4.** Groeide aan sedert 1945. — **5.** Uit Balegem, Elene, Grotenberge, Zottegem, Velzeke, Oombergen en Burst; uitnodigingen door Feestcomité rondgestuurd. — **6.** Gewone processieweg, waarbij circa 1000 meter omweg, om aldus met de ruiters aan hoofd der processie te komen; ja. — **7.** Ruiters en pp. worden afzonderlijk gezegend; na de omweg; met een reliekhamer (er bestaat een houten reliekhamer voor de zegening der paarden); in 1951 werden R. en pp. in groep gezegend met H. Sacrament. — **8.** Ja. — **9.** Ja. — **10.** Met alle pp. — **11.** Een som van 200 fr. wordt jaarlijks aan prijzen uitgereikt. — **12.** Valt samen met Kleine Kermisdag.

N: Volgens uitnodiging «SINT PIETERS OMMEGANG met ruiters».

° LIEFERINGE. — **S. Elooi.** P.: O.L. Vrouw. — De boeren reden stoetsgewijze «rond de kerk en het dorp, waarbij dit eigenaardigs plaats had, dat een hoefsmid eenen hamerslag gaf op het hoefijzer van ieder paard». **(De Potter en Broeckaert, Geschiedenis der gemeenten**... V° **Liefferinge** (Gent, 1898), bl. 32). — Er bestond een bedevaartvaantje van S. Elooi, naar een houtsnede van de 18e eeuw.

MAARKE. — **S. Elooi.** — **1.** Voor alle dierenkwalen. — **2.** Op 26 Juni 1949; de Zondag na 25 Juni. — **3.** Van 60 tot 70 R. en 30 tot 40 Rijt. — **4.** Groeide aan de laatste jaren. — **5.** Uit Etikhove, Schorisse, Mater, Nederbrakel. — **6.** Langs meer afgelegen wijken: Dorp, Rattepoel, Wijmier, Hasselstr., Borgt en terug naar het Dorp; na het vormen van de stoet, nog twee ronden langs de gewone processieweg. — **7.** Alleen de R.; na de omweg der 2 kleine ronden; met hamer een relikwie inhoudend. — **8.** Ja. — **9.** Ja. — **10.** Met alle pp. — **11.** Ja. — **12.** Neen.

MATER. — **H. Amelberga,** plaatselijke heilige; P.: S. Martinus. — **1.** Heilige zou hier gewoond hebben. — **2.** Op 10 Juli, feest van H. Amelberga. — **3.** 200 pp., waarvan 1/3 Rijt.; ja, w.o. koetsen en ressortkarren. — **4.** Blijft gehandhaafd. — **5.** In groep, uit Asper,, Eine,

Etikhove, Ename, Volkegem, Elst, Michelbeke, Rozebeke ; uitnodigingen door Gemeentebestuur. — **6.** Andere ronde, langs Groenstr., Natendries, Fonteinstr. en Kerkgate ; neen. **7.** Alleen de R. ; vóór de omweg ; met een relikwie. — **8.** Neen. — **9.** Ja (de correspondent bedoelt hier het klein ruitvormig schildje, aldaar genoemd « cocarden ») met afbeelding van H. Amelberga. — **10.** Alle pp. zonder onderscheid. — **11.** Elke R. of geleider ontvangt 4 bons (voor bier) ; voor de talrijkste groepen en de verst komenden worden prijzen gegeven. — **12.** Neen.

N : Stoet voorafgegaan door verklede danser, fluiter en trommelaar. R. doen 3 toeren rond dorpsplein, waarvan laatste in galop.

In een kapel is er een bron voorhanden, waarvan het water wordt te drinken gegeven.

MERELBEKE. — **S. Elooi** (in alleenstaande kapel op wijk Kwenenbos, aan de oever van de Oude Schelde, op de baan naar Schelderode), P. parochie : S. Pietersbanden. — **1.** Vroeger voor vrijwaring van de pp. — **2.** 26 Juni 1949 ; de Zondag na het feest van S. Jan-Baptist (24 Juni). — **3.** 30 pp. ; ja. — **4.** P.O. kwam in voege, na de herstelling van de S. Eligiuskapel in 1928, en houdt stand. — **5.** Van Zwijnaarde, Bottelare Schelderode, Melsen, Munte, Baaigem ; uitnodigingen gaan uit van de Confrerie van S. Eligius. — **6.** Weg van de parochiekerk naar de kapel ; neen. — **7.** Alleen de pp.; bij aankomst vóór de kapel ; met wijwater besprenkeld (vroeger gezegend met relikwie gevat in een hamer). — **8.** Ja. — **9.** Ja. — **10.** Met alle pp. zonder onderscheid. — **11.** Neen. — **12.** Ja,

N : Vergezeld van jeugdgroeperingen met vlaggen en banieren, bedevaarders en plaatselijke overheden. Gaat nu door als « **Sint-Pietersommegang** ».

MICHELBEKE. — **S. Sebastianus,** patroon tegen de pest. — **1.** Tegen besmettelijke ziekten. — **2.** Op 19 Juni 1949 ; de 3e Zondag van Juni. — **3.** Omtrent 75 ; ja. — **4.** Aangegroeid. — **5.** Uit al de omliggende g., meestal in groep ; uitnodiging door Feestcomité. — **6.** Gewone processieweg ; neen. — **7.** Paarden en R. worden afzonderlijk gezegend ; vóór de omweg ; met de relikwie. — **8.** Ja, sommige. — **9.** Neen. — **10.** Alle pp. — **11.** Ja, voor verst komende (minstens met 5 in getal) en voor talrijkste groep. — **12.** Neen.

N : R. komen bijeen op de Dorpplaats, te 3 uur nam. ; oude kerkvaan wordt buitengebracht en na de zegening der pp. trekt de geestelijke zich terug. Bij de terugkomst wordt door de R. nog driemaal rond de kerk gereden, binnen de muren van het kerkhof, in draf en in galop.

NEDERBRAKEL. — **S. Elooi ;** P : S. Pietersbanden. — « **Sint-Pietersommegang** » volgens huidige benaming. — **1.** S. Pieter « als patroon der parochie ». — **2.** Op 3 Juli 1949 ; de Zondag na 29 Juni (feest S. Pieter). — **3.** Omtrent 150, de bespannen R. inbegrepen, — **4.** Ongeveer gelijke stand. — **5.** In groep uit Opbrakel, Zegelsem, Elst, Michelbeke, St-Maria-Lierde, St-Martens-Lierde, Rozebeke,

Mater, Schorisse ; uitnodigingen door Gemeentebestuur. — **6.** Gewone processieweg ; neen. — **7.** Alleen de R. ; vóór de omweg ; met relikwie (van S. Pieter). — **8.** Ja, enkele. — **9.** Neen. — **10.** Alle pp. ; **11.** Ja, tussen de groepen : voor de verst komende en voor de talrijkste. Bovendien ontvangt de hoofdman van elke groep een herinneringsmedalie, uitgereikt door het Gemeentebestuur, en elke deelnemer krijgt bons, voor verbruik in de herbergen van de gemeente. — **12.** De R.O. heeft plaats de Zondag van de Sint-Pieterskermis.

NEIGEM. — **O.L. Vrouw van Bevingen** (in alleenstaande kapel). — Datum : laatste Zondag van Mei. — Op 1 Mei 1925 werd hier de « Riddergilde van O.L. Vrouw van Bevingen » ingericht ; de leden namen de verplichting op deel te nemen aan de Mariastoet, per rijpaard en gans uitgedorst (indien mogelijk, bekleed met sluier of schouderband, wit met hemelblauw ». De uitnodiging voor 26 Mei 1929 zegt : « de paarden zullen aan de kapel gewijd worden. Men zal aanwezig zijn, om 3 uur nam., rechtover de kerk, Hallebaan ».
Verdere inlichtingen over deze P.O. ontbreken ons.

RONSE. **S. Hermes,** patroon tegen hoofdziekten. — **1.** Het opluisteren van de fiertel (huidige bedoeling). — **2.** De 1e Zondag na Sinksen (H. Drievuldigheidszondag). — **3.** Tot rond 1930 afzonderlijke P.O. voor de ruiters te 4 uur, na de « riddersmis » ; tegenwoordig vergezellen de R. de deelnemers van « de fiertel ». — **4.** Aantal ruiters is afgenomen. — **5.** Uit omliggende g. ; uit traditie rijden de R. van St-Sauveur de eersten. — **6.** Men legt een afstand af van 35 Km. en volgt zo goed mogelijk de grens van de stad (Kluisberg, Ekkergem; grens van Nukerke, Elzele. St-Sauveur, Wattripont, Rozenaken, Kwaremont, Zulzeke ; de Kruisens). — **7.** Ruiters volgen altijd het schrijn (3) ; ze worden niet afzonderlijk gezegend.

N : Na het uiteengaan van de stoet, deden de R. vroeger drie maal een rit rond de kerk (later rond de Grote Markt). De lengte van de afgelegde weg en de talrijke deelname (dragers van de rijve, jeugdgroepen, bedevaarders, een trommelaar, een fuitspeler, de belleman) wijzen enigermalte op verwantschap met de « toeren » uit Wallonië.

ROZEBEKE. — **O.L. Vrouw van Rozebeke.** — **1.** Tegen de roosziekte (bij kweekmerries). — **2.** Op 10 Juli 1949 ; de 2e Zondag na feest van Maria-Bezoeking (2 Juli). — **3.** 70 ruiters en 30 Rijt. ; alle rijt. — **4.** Groeit jaarlijks aan. — **5.** Afzonderlijke R. uit omliggende g. ; in groep uit Eine en Mater. Uitnodigingen door Gemeentebestuur. — **6.** Grote processieweg ; neen. — **7.** R. alleen ; voor de omweg ; met relikwie (van O.L. Vrouw van Rozebeke). — **8.** Sommige (met bloemen). — **9.** Ja. — **10.** Zonder onderscheid. — **11.** « Bons, verbruikbaar in de herbergen der gemeente, worden uitgereikt aan

(3) Uitgenomen van de hoeve Hardy naar de plaats Croix sur pile, waar ze de rijt volgen; dit deel is een smalle wegel, waar de voetgangers man na man moeten stappen.

ieder ruiter of geleider van een rijtuig die aan de stoet deelneemt ». (Uitnodiging). — **12.** Heeft plaats op de laatste Zondag van de begankenis.

N : Hoewel talrijk aanwezig, volgen geen pelgrims.

SCHORISSE. — **S. Rochus ;** P : S. Pieter. — **1.** Uiting van ruitersport. — **2.** De laatste Zondag van Augustus. — **3.** Omtrent 30 ruiters ; ook bespannen rijt. — **4.** Blijft onveranderd. — **5.** Uit Mater, Maarke-Kerkem, Etikhove, Nukerke ; door Comité. — **6.** R. maken grotere ronde dan de gewone processieweg, langs Dorpstr., Hofveld, Vijverbeek, Annoven, Koekamer, Langestr., Neutenstr., Fonteinstr., Hofveld, Langestr., om te eindigen aan « Moeder Stien » ; geen halte aan kapel ; geen drafpartijen rond de kerk. — **7.** De twee eerste jaren, zonder zegening ; nu worden de R. gezegend voor de omweg, met relikwie van S. Rochus. — **8.** Ja. — **9.** Neen. — **10.** Zadelpaarden en trekpaarden. — **11.** Neen. — **12.** Valt gelijktijdig met wijkkermis (Kruisstraat).

° SERSKAMP. — **H. Kruis** (in Bruine-Kruiskapel, op wijk Wolfgat). — De grond waarop de kapel reeds gebouwd was werd in 1642 weggeschonken door Isaac Venneman ; de gift bestond in « de erfve dienende tot den volcomen ommeganck te voet en te peerd... gelyck die jegenwoordigh is afgeleyt ende beplant' (Akte in Kerkarchief Serskamp). — De O. bleef achter rond 1800, bij afbraak van de kapel.

SINT-GORIKS-OUDENHOVE. — **S. Gaugericus,** patroon tegen typhuskoorts. — **1.** Voor verering van hun patroon. **2.** Op 22 Mei 1949 ; de 3e Zondag na het feest van H. Kruisvinding (3 Mei). — **3.** Omtrent 50. — **4.** Groeit aan. — **5.** Uit omliggende g. ; op uitnodiging. — **6.** Gewone processieweg. — **7.** Alleen de R. ; vóór de omweg ; met relikwie. — **8.** Ja. — **9.** Neen. — **10.** Alle pp. — **11.** Neen. — **12.** Ja.

N : Gezegde : « Sinte Goris is de eerste rijïng in 'de streek ».

VLIERZELE. — **H. Fledericus,** aanroepen tegen doofheid en, volgens de traditie, gewezen pastoor der parochie. — **1.** Voor opluistering van de ommegang. — **2.** Op 3e Zondag van Juli. — **3.** In 1948 waren er 144 pp. ; kleine rijt., gedurende enkele jaren verboden wegens belemmering van de orde, sinds 1949 opnieuw toegelaten. — **4.** Afgenomen sedert oorlog 1914-18. — **5.** Uit de omliggende g., ook uit Aalst, Aaigem, Kwatrecht (deze laatste in groep en in ruiterskostuum) ; door Feestcomité. — **6.** Weg van 5 Km., langs Dorp, Dries, Bussegem, Uylenbroek, Oordegemstr., Thontstr. en terug op het plein vóór de kerk. (Volgens plaatselijke traditie zou het de weg zijn die de H. dagelijks al biddend aflegde). Deelnemers en R. blijven staan aan alle kapelletjes. — **7.** Alleen de ruiters ; vóór de omweg ; met gewone relikwie. — **8.** Pp. speciaal verzorgd, sommige met gevlochten manen of staart. — **9.** Ja. — **10.** Met alle pp. — **11.** In 1948 waren er 39 prijzen uit te loten (deksels, zwepen, roskammen, kopnetten, mondstukken) ; een premie van 100 fr. werd

uitgeloofd voor grootste groep pp., een andere van 100 fr. voor verst afgelegen gemeente (minstens 6 in getal). — **12.** O. wordt gehouden de Zondag na de Kermis en wordt aangezien als de « nakermis ».

N : De ruiters openen de stoet en worden gevolgd door geestelijkheid, zangers en bedevaarders. Het gekleed beeld van de H. wordt meegedragen. Gedurende de O. zingt men het Lied van de H. Fl., op tekst van pastoor Van Bogaert (rond 1910).

° WESTREM. — **H. Hippolytus ;** P. : S. Martinus. — Tot rond 1840 had hier P.O. plaats « rond half-Oogst » (feest van S. Hippolytus : 17 Augustus) ; hij werd afgeschaft onder pastoor Dutordoir. (Medegedeeld door twee ouderlingen uit Westrem). — In kerkje ziet men nog een reliekschrijn van de H. en een tafereel waarop zijn marteling is afgebeeld de H. werd aan stukken getrokken door vier paarden).

* * *

Deze verzamelde gegevens hebben zonder twijfel hun belang voor een algemeen onderzoek betreffende het gebruik van de paardenommegangen. Doch, rekening houdend met hun voormalige verspreiding over het grootste gedeelte van het Vlaamse land, zijn wij van oordeel dat het hier overschouwd gebied te beperkt is om er gevolgtrekkingen uit af te leiden nopens de keus van de heiligen die met deze rondritten worden in verband gebracht, nopens de in acht genomen data en perioden, nopens de vemeende oorsprong van het gebruik zelve. Eén voor één hebben wij deze punten onderzocht in de verhandeling over de paardenommegangen in België welke binnen kort in druk wordt gegeven.

Voor dit gebied vallen nochtans een paar vaststellingen te onderstrepen.

Waar het voorkomen van het gebruik voor gans ons land wordt op kaart gebracht, trekt het aanstonds de aandacht dat de paardenommegangen uitzonderlijk gehandhaafd bleven in het voormalige Land van Aalst. Wij durven niet beweren dat vóór het einde van de 18e eeuw het gebruik hier veelvuldiger voorkwam dan in West-Vlaanderen en in Brabant. Van sommige ruitersommegangen uit de streek weten wij dat ze van jongere datum zijn, lijk die van Schorisse en van Vlierzele b.v., en van andere hebben wij redenen om te vermoeden dat ze door contaminatie ontstaan zijn, bij gelegenheid van een veepestepidemie. Doch, in de huidige stand, ligt het kerngebied van het gebruik onbetwistbaar in het Zuiderlijk gedeelte van Oost-Vlaanderen, en meer bepaald op de rechteroever van de Schelde.

Om deze uitzonderlijke taaiheid van het gebruik in dit gebied uit te leggen, zouden wij ons naar het begin van de 19e eeuw dienen te verplaatsen.

De ruitersommegangen stonden nu eenmaal niet in de gunst van de hogere geestelijkheid, die het zegenen der paarden met de relieken van S. Elooi en het om ter snelst draven rond de kerk of de kapel met het hiermede gepaard gaande vertrappelen van

de graven op het kerkhof als ergerlijke misbruiken bestempelde. Het was slechts één uitzicht van de antithese van de volksdevotie tegenover de officiële godsdienst. Om reden van dezelfde wrijving waren, reeds op het einde van de 17e eeuw, verbodsbepalingen uitgevaardigd door de bisschop van Namen en deze van Doornik om sommige gedragingen in de «toeren» en de «soldatenommegangen» aldaar uit te roeien.

In het bisdom Gent is het vooral in de eerste jaren van de 19e eeuw dat de gloed van deze wrijvingen omtrent de paardenommegangen het warmst is. Hun verloop te Moen en te Kruishoutem is in talrijke bizonderheden gekend. In deze zin kennen wij een verbod van Mgr Fallot de Beaumont en van zijn opvolger Mgr de Broglie in 1805, in 1807 en in 1809. De pastoor die het moest uitvoeren zag zich aldus in veel gevallen geplaatst tegenover de ruiters, die gewoonlijk tot de meest begoeden van zijn parochie behoorden, en tevens tegenover de kerkmeesters, ja soms tegenover gans de dorpsgemeenschap. Het Bisschoppelijk archief bevat nog verscheidene stukken welke hiermede verband houden (4). Slechts op één der voorhanden stukken wil ik hier de aandacht trekken.

Op 1 Mei 1809 vraagt Mgr de Broglie aan de prefect van het Leiedepartement dat hij zou meewerken aan de uitroeiing van de misbruiken die met de processie van St. Elooi op 25 Juni gepaard gaan. Op 4 Mei antwoordt de prefect: hij verlangt te weten in welke parochiën dit feest gevierd wordt en in dewelke het gevaar voor wanordelijkheden het grootst is. Wij hebben reden om te veronderstellen dat de bisschop een gelijkaardige vraag richtte aan de prefect van het Scheldedepartement. Want in de volgende farde (B. XIX, b, 98) vinden wij een klad van de opgave betreffende dit gebied: **Paroisses, dans lesquelles la fête de St. Eloi est célébrée avec un grand concours.** Afsnee en Vosselare komen vooraan met de melding: **Il paroit que les cavalcades sont les plus fortes dans ces deux paroisses.** De opgave, die geen handtekening draagt doch waarschijnlijk uitgaat van het secretariaat van het bisdom, sluit met de opmerking: **Tous les curés du dépt. de l'Escaut sont parvenus à arrêter les désordres, mais à Vosselaere il reste encore un germe de mécontentement.**

Met uitzondering van Maarke, zijn de 15 vermelde parochies, waaronder drie uit het huidig gebied van Zeeland, alle gelegen op de linker oever van de Schelde. Op bedoeld lijstje komt dus, buiten Maarke, geen naam voor uit het Land van Aalst. Had men op het secretariaat van het bisdom geen inlichtingen ingewonnen over gelijkaardige ommegangen in het gebied dat enkele jaren tevoren, in 1802, van het aartsbisdom Mechelen naar het bisdom Gent was

---

(4) Op deze stukken werd ons gewezen door de archivaris, Z.E.H. Kanunnik Jos. De Keyzer, die we hier om zijn hulpvaardigheid dank zeggen. Het belangrijkste stuk gaat uit van de deken van Kortrijk (B, XVIII, d, nr 171): **Observationes circa prohibitionem solemnitatis in honorem Sti Eligii 25 junii factam a Reverendissimo et Illustrissimo Domino Gandensi Episcopo, ratione abusuum ex admissione concursus equitantium**... 28/5/1807.

overgebracht? Of hadden de hoofden van de betrokken dekenijen van Aalst, Oordegem, Geraardsbergen en Ronse een andere opvatting over het geval en hadden ze ontwijkend geantwoord op de vraag die aan de dekens was voorgelegd?

Wij kunnen alleen het feit constateren. In Oost-Vlaanderen, juist in het gedeelte op de rechter oever van de Schelde, dus in het bij het Bisdom Gent nieuw aangehechte gedeelte, zijn de paardenommegangen het talrijkst blijven voortbestaan, zodat het gebruik hier met de vruchtbare bodem vergroeid schijnt.

Een tweede vaststelling die zich opdringt is dat, minstens in de huidige stand, de vorm niet regionaal is afgelijnd. Wij ontmoeten hier immers paardenommegangen waaraan alleen ruiters deelnemen, gelijk te Maarke, te Michelbeke, te Lede, te Rozebeke, te Schorisse, terwijl ze in nabijgelegen gemeenten, zoals te Mater, te Leeuwergem, te Merelbeke, te Vlierzele, te Ronse, één andere vorm hebben behouden of verworven. Daar zijn het begeleide ommegangen, waarin een groep landelijke ruiters de vreemde bedevaarders, de plaatselijke gelovigen of de parochiale groeperingen in het afleggen van de omweg vergezelt. Deze huidige vorm bevat geen aanwijzing nopens de oudheid van een bepaalde ommegang. De hier beoogde streek is, voor wat dit uitzicht aangaat, een menggebied. Doch, in het merendeel der localiteiten, hebben beide groepen gemene trekken bewaard die op een gelijke oorsprong wijzen: de zegening van de paarden (of van de ruiters) en de driemaal herhaalde rit rond het heiligdom van waaruit «de vrome tocht» inzette.

SERSKAMP. **J. Pieters.**

Pelgrim en Bedelaar

Martinus Huyghens was een man in 1724 geboren te Geraardsbergen, waar hij in 1774 nog woonde en het beroep van kleermaker uitoefende. Zijn gezichteinder van op zijn tafel was hem evenwel al te beperkt. Daarom was hij er in dat jaar eens op uitgetrokken en op bedevaart gegaan naar Rome, «levende onderweg van aelmoesen, logerende in hospitaelen ende schueren». Maar waarschijnlijk had het zwerven hem daardoor te pakken gekregen, want het jaar daarop werd hij te Waarloos, waar hij aan het bedelen was, door een rondgast aangehouden. Ondervraagd, antwoordde hij dat hij «naer Rome was wederkerende om reliquien te haelen» voor de minderbroeders van Geraardsbergen. Wat hij dan aan de kanten van Antwerpen kwam doen? Wel, om «sijn orders af te haelen» bij de Provinciaal van de orde aldaar.

Hoewel hij voorzien was van een pas van de Stad Gerraardsbergen, werd hij voor «eeuwelijck» uit het Hertogdom Brabant verbannen. De verordeningen op de landloperij waren uiterst streng en «Dura lex, sed lex». (Dross. van Brab. nr 174).

ST-GENESIUS-RODE. **C. Th.**

Zingen en prediken op kermissen

Op 17.8.1773 werd Ambrosius Husentrut, 38 jaar oud, uit St Amands in Vlaanderen, vóór de mannen van de Drossaard gebracht en ondervraagd. Op 30 Juli daarvoren was hij wegens bedelarij voor « eeuwelijck » uit Brabant gebannen en daardoor was zijn geval nog erger. Hij vertelde dat hij was « gaende singen ende predicken op het plat landt op de kermissen » en verbleven te hebben te Mechelen en omstreken en meende dat hij daar buiten Brabant was. Hij vroeg vergiffenis en was er van af met een nieuwe verbanning voor eeuwig, binnen de drie dagen. (Dross. van Brab., nr 167).

ST-GENESIUS-RODE. **C. Th.**

Proeve tot verklaring der Wordingsgeschiedenis van Aalst

In de chronologische groei van de Aalsterse gemeenschap menen wij de volgende stadia te erkennen :

a. *de Pré-Frankische periode tot de Vde eeuw;*
b. *de Merovingische periode tot de VIIde eeuw;*
c. *de Karolingische Zelhof-stichting in de VIIIste eeuw;*
d. *de oprichitng van de burcht in het midden van de XIde eeuw;*
e. *de portus-nederzetting aan de Werf gedurende de laatste helft van de XIde eeuw;*
f. *het ontstaan van de gemeente in de XIIde eeuw.*

* * *

De geschiedenis van het Vlaamse volk vangt aan met wat men noemt : de Frankische kolonisatie (1).

Hiermede wordt niet beweerd dat vóór de Vde eeuw onze streek onbewoond was : Onze Tanara > Dender draagt immers een oeroude naam (2), het Aalsterse Hof ten Berge was een Gallo-Romeinse hoeve waarvan de bodemexploitatie in de plaatsnamen Berge-meersen, Berge-kouter en Bergen-bos nog voortleeft (3); in het naburige Hofstade werden opgravingen verricht die bewijzen dat een kleine nederzetting bestaan heeft op de wijk Steenberg in de eerste eeuwen onzer jaartelling : men ontdekte er een soort bedevaartskapel, opgericht ter ere van een Gallische vruchtbaarheidsgodin en in de offer-

(1) « **De Frankische kolonisatie in Brabant** » door J. LINDEMANS, 1939.
(2) Het hydronymisch suffix « are » ... moet in het Belgisch behoren tot het pré Indo-Europees erfgoed. Enkele namen op « are » kunnen zelfs in hun geheel opklimmen tot het Steentijdperk, zoals de Tamare > Demer en vermoedelijk ook de Tanare > Dender (cf. Tanaro in Italië).
Aldus M. GIJSSELING, « Inleiding tot de studie van het oude Belgisch » in « **Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven** », 1952 (3-4).
(3) « **Op wandeling buiten de stadspoorten van Aalst** » door P. VAN NUFFEL.

kuil van dit tempeltje trof men een massa Romeinse voorwerpen allerhande aan (4).

Bevolkt was onze streek dus wel. Bij de infiltratie echter van de Franken zal een deel van de autochtone bevolking de wijk genomen hebben naar het zuiden, de enkelen die bij honk bleven zullen wel vlug worden opgeslorpt (of gedood ?) door de nieuwe meesters.

Met de

FRANKISCHE KOLONISATIE

begint de continuïteit in de geschiedenis van ons volk.

De beschikbare gronden werden verdeeld onder de gezinshoofden wier namen bewaard zijn gebleven in de

-ingaheimnamen, de huidige **-gem** toponiemen die bijzonder talrijk zijn in onze gewesten. Te Aalst zelf hebben wij dergelijke hoevenamen met een inga-patroniem : Ayeghem, Bueneghem, Raffelghem, Rasseghem, Essegem, Onegem en Siezegem (5).

Ayeghem- Ayengaheim- woonplaats van de familie van Aio, bevond zich tussen de Driesleutelsstraat (Hartzaegrede), Hertshaag, Steenberg en Dr De Moorstraat (Oude Dendermonsche steenweg); het Nieuw Hospitaal schijnt de plaats te hebben ingenomen van deze nederzetting.

Bueneghem, woonplaats der familie van Bono, gelegen op de plaats waar later de burcht zou oprijzen, gaf zijn naam aan een der burchttorens.

Siezegem- Siggingaheim, woonplaats der Sigo's, bij de Siezegembeek, aan de grens van Nieuwerkerken.

Onegem- Hunoingaheim-, nu de Erpse en de Aalsterse Onegem.

Raffelgem, het land in de « Croechage » gelgen tussen het kasteeltje « De Mot » aan de Ledebaan en de « Grote Verdoemenis » (kasteel ter Linden). Het hof lag meer stadwaarts.

---

(4) « Hofstade in de voorhistorische en in de Romeinse tijd » door Prof. Dr S.G. DE LAET in « **Het Land van Aalst** », 1952, nr 4.

(5) Excerpten uit

a) een toponiemische lijst bij een studie over « De oorkondentaal te Aalst in de 13e en 14e eeuw » door J. van Cleemput (onuitgegeven) :
1 1/2 dachwant lants up Ayeghem gheleghen met den hende commende an de haghe (15e eeuw),
een veldeken Ayeghem an den Steenberch ant hecken daer men te Denremonde waert gaet (1380), Ayeghemmervelt, Eyeghemmervelt (1380), Ayeghemmerbrucghe, Ayeghemmerpoorte (1395), Raffelghem (1380) : 2 buenre meersche neven thof te Raffelghem up de sijte ter Schaerbeken weert. Onder Raffelghem was o.m. gerangschikt : Croechaghe, ter Scaerbeken weert.
Sieseghem (1379); Siezeghem (1380)
Somerghem (1379)
Hoeneghem (1380), ten Oneghem an den Slachmolen (15e eeuw)
Heesseghemmer brueghe (1395)

b) Historiek der Oude Straten door P. VAN NUFFEL, 5e Aflevering, Bueneghem, Boeneghem, Bueneghem : een meers... op de Denre achter tbegijnhof, tussen sborchgraven meersch... ende Gillis Alistoc Ramen (1444), den Bueneghemtoren (1471)

c) Op wandeling buiten de Stadspoorten door P. VAN NUFFEL.
Rasseghem (1446)
Esseghem (1387).

Rassegem- Rasenghem- was de hoeve van Radso op Mijlbeke; **Zomergem-** Sumaringaheim- lag tegen Erembodegem en **(H)essegem** bevond zich op de grens van Hofstade.

Plaatsnamen van het jongere type **-hem, -zele-** en **hove** dateren uit een tijd die volgt op de oorspronkelijke kolonisatie (6); zij zullen een gevolg zijn van de bevolkingsaangroei en van Karel de Grote's « Capitulare de villis » die de vermenigvuldiging van de grote domeinen beoogde : hier menen wij dan het ontstaan van ons Zelhof — later het Oud Gasthuis — te kunnen situeren.

HET ZEL-HOF (7)

In 1242 schonken Joanna van Constantinopel en Thomas van Savoyen het Zelhof met kapelanie aan het — toen reeds bestaande — Hospitaal om op de plaats, ingenomen door het Zelhof, een nieuw ziekenhuis op te richten (8).

Dit staat nu nog aan de oever van de Oude Dender; het werd herhaaldelijk uitgebreid, de laatste verbouwingen dateren uit de 17de eeuw. Het geheel vormt een gebouwencomplex dat, zowel om esthetische als om historische redenen dringend zou dienen gerestaureerd te worden.

Wat was nu dat Zelhof, onze oudste stadskern ?

Het « selihova » of « vroonhof » was een tweeledig domein : het terra dominicata of vroonhofland werd uitgebaat ten voordele van de heer, het overige was verdeeld in « tenures », stukken grond van 10 tot 30 ha, afgestaan aan bepaalde personen tegen bepaalde prestaties van economische aard.

Ons Zelhof, centraal gedeelte van dit groot-gronddomein, bevatte het curtis (hof) met stallingen, graanzolders en al wat nodig was tot de exploitatie; daar stonden ook de hutten van de laten die aan het hoofdbedrijf verbonden waren.

Uit wat voorafgaat blijkt het belang van onze dubbel-villa : het gaat hier niet om een gewone landbouwuitbating, wel om een grootgrondbezit van honderden ha — soms verspreid over verscheidene, verafgelegen gebieden — waarop de eigenaar zijn heerlijke rechten liet gelden.

Daarbij bezat onze villa een kapelanie, d.i. een eigen kerk; wellicht ontstond hieruit de vlakbij gelegen parochiekerk op het terra salica, want in 1242 bestond de eigen bidplaats niet meer (9).

---

(6) Men verwarre de **gem**namen niet met de jongere **hem**namen die geen echte patroniemen zijn en dikwijls in verband staan met het uitzicht van de streek; dit laatste kan ook gezegd worden over de **-zele**namen. Zo betekent Houthem, Vlekkem, de woning dicht bij het hout (bos), in de vlakte; Broekzele (Brussel) en Moorsel(e) zijn woningen bij een moeras.

(7) **Algemene Geschiedenis der Nederlanden,** Deel I, Hoofdstuk VIII.

(8) De schenkingsakte met zegel berust in het Rijksarchief te Gent. De afbeelding van het zegel van Joanna vindt men in « **Het Hospitaal van O.L. Vrouw, te Aalst** » door Pr. J. ROEGIERS, tweede deel.
Een kapelanie is het beneficium of de prove, gehecht aan een kapel.

(9) Het feit dat Joanna van Constantinopel aan de stad ook een stuk grond schonk, vlak bij de St. Martinuskerk gelegen, met het doel er een Koorn- en Vleeshuis te laten oprichten, sterkt ons nog in de mening dat de Oude

Ten slotte toont de schenking aan dat ze behoorde aan vooraanstaanden, nl. de Graven van Vlaanderen.

* * *

Het blijkt uit de algemene geschiedenis dat het vroon- of zelhof een bedrijfstype is uit het Karolingisch tijdperk.

Het ontstaan van Aalst als kern van een groot agrarisch bedrijf is dus te plaatsen tussen 750 en 800, tijdssituering die wel klopt met een paar data uit onze locale geschiedenis : de eerste vermelding van onze stadsnaam « Alosta in pago Bragbattensi » in de goederenlijst der abdij van Lobbes aan de Samber is van 868-869; deze gronden waren geschonken aan een monnik van deze abdij, de H. Ursmaar († 713) die, op grond van historische en toponymische bewijzen, aangezien wordt als oprichter van de oudste bidplaats op ons grondgebied (10).

De verwoesting van Aalst door de Noormannen heeft volgens de Meyer plaats in 879 (11).

We besluiten :

Aangezien Ursmarus hier predikte in het begin van de 8ste eeuw van 711 tot 713, zo moet hier dus op dit tijdstip een Frankische nederzetting hebben bestaan; dat hij zijn cella oprichtte op een afgelegen plaats, — ergens in de huidige Stationsstraat — wijst in dezelfde richting : de geloofsprediker mocht immers geen bidplaats oprichten binnen de palen van het Frankische dorpje : dat mocht alleen gebeuren op grond die waardeloos was voor de landbouw (12).

De stichting van het Zelhof was het die onze gemeenschap zou verheffen ten opzichte van de omliggende nederzettingen en wanneer gewichtige gebeurtenissen gedurende de 11de eeuw wijzigingen brachten in de politieke, economische en maatschappelijke toestanden werd de tegenstelling : castrum - platteland nog groter.

DE BURCHT

In de Xde eeuw was de Schelde de grens tussen Vlaanderen (Frans bezit) en Lotharingen (Duits bezit).

Aalst in de Brabantgouw stond dus onder het gezag van de dubbele arend.

Toen de Vlaamse graaf nu over de Schelde trok, de Lotharingische grensburcht Ename verwoestte (1045) en heel de streek tussen Schelde en Dender veroverde, trots de keizerlijke legers, verkreeg

---

Graanmarkt, kerk en graanhalle een deel van het Zelhofdomein beslaan. Deze grondschenking, vermeld in het « Bescheedtboek » van het Hospitaal, wordt aangehaald door P. VAN NUFFEL in « **Historiek der oude Straten** », 9e aflevering.

Trouwens, wie het stratentracé aandachtig bekijkt zal vaststellen dat de Kerkstraat niet « naar » maar « langs » de kerk over de Oude Graanmarkt naar het Zelhof liep. Op de plaats waar Kerk- en Pontstraat elkaar ontmoeten vormen zij een hoek : hier lag de toegang tot de villa.

(10) De aanwezigheid van de H. Amandus steunt enkel op een overlevering, wat zijn optreden in een deel van de Dendergouw niet uitsluit.
Voor de stichting van de Ursmaarskapel, zie o.m. « De stichting van de H. Ursmaar te Affligem » in **Affligemensia,** Afl. 2, 1945, door Dom IDESBALD VERHEST.

(11) **Geschiedenis der stad Aalst,** DE POTTER en BROECKAERT, I, blz. 84.

(12) V. GAUBLOMME in « **Het Land van Aalst** », nr 4, 1949, blz. 126.

Boudewijn V, gezegd van Rijsel, in 1056 op definitieve wijze de Vier Ambachten en het Land van Aalst die voortaan als Keizerlijk-Vlaanderen of Rijks-Vlaanderen zullen bestempeld worden, in tegenstelling met Kroon-Vlaanderen. De dualiteit Graaf-Keizer wordt duidelijk weergegeven door de stadsschilden van Aalst, Ninove en Geraardsbergen.

Dadelijk begrijpt men het belang van de gebeurtenissen voor onze gewesten. De mark Ename wordt opgevolgd door het Graafschap Aalst, de oprichting van een burcht schept hier een politiek machtscentrum met verstrekkende gevolgen en ons grondgebied, vroeger gelegen aan de peripherie van een uitgestrekt rijk, behoort nu aan het Vlaamse graafschap dat economisch en politiek reeds heel wat verder is geëvolueerd dan het Hertogdom Brabant dat nog in de kinderschoenen staat.

Voor de versterking van zijn nieuwe grens zal Boudewijn († 1067) stellig gezorgd hebben, o.m. door de oprichting van de Aalsterse burcht, vlak tegenover het Zelhof. Het antwoord van Brabant ? De stichting van Affligem.

HET PORTUS

Met de aanstelling van Robrecht de Fries in 1071 begint de groei van de gemeenschappen tot steden.

De oudste markt was de vismarkt, gewoonlijk aan de voet van het castrum gelegen (13); dit was ook te Aalst het geval met de Oude Vismarkt. Aan dezelfde Denderoever maar dan aan de andere zijde van het Zelhof, zo dicht mogelijk bij de beveiligende burchtmuren, ontstaat nu het eerste portus of handelsnederzetting, bij de watermolen; in dit nieuwe economische centrum werd de Werfkapel opgetrokken.

De meerderheid van deze handelssteden-in-wording bestond reeds uit vrije lieden. Ernstige politieke gebeurtenissen die zich rond de burcht afspeelden in 1128 — we handelen er verder over — zullen zeker een gunstige weerslag hebben gehad op de verdere vrijmaking van onze bevolking en de opbloei van deze handelskern : In een oorkonde van 1150 wordt de dekenij Aalst voor het eerst vermeld, een bewijs voor het bestaan van een parochiale kerk, voorgangster van onze St. Maartenskerk (14).

Rond dezelfde tijd verloren de Maassteden veel van hun economisch belang; de oude Romeinse heirbaan Bavai-Keulen werd als handelsweg verlaten voor de nieuwe richting Keulen-Brugge. Door Brabant ging nu het transito langs Zoutleeuw, Tienen en Brussel, alle gelegen aan evenwijdige rivieren die de weg kruisen.

Zo werd Aalst de toegangspoort tot Vlaanderen en samen met de Brabantse plaatsen, maakte onze gemeenschap een snelle opgang mee, uitbreiding die leidde tot de stichting van een nieuw handelscentrum :

---

(13) **Alg. Gesch. der Ned.**, Deel II, Hoofst. VII.

(14) Doorgaans slaat de St. Martinustitel op zeer oude kerken, de naam geraakte in de vergetelheid, doch maakte weer opgang in de 12e eeuw. Zie ook : « De Kerstening in de eerste Kerken van Aalst » door Leo CRICK in « **Toerisme** », 1938.

de Grote Markt, tevens symbool van de nieuwe politieke machtsfactor, de gemeente.

De oprichting aldaar van het Schepenhuis (Oud-Stadhuis) rond 1200 was een uiting van de bewuste ontvoogding onzer voorouders.

* * *

WIE SCHONK DE AALSTENAARS HUN EERSTE VRIJHEDEN?

Het antwoord hierop is niet zo eenvoudig.

We schreven het hoger : een deel van de portus-bevolking bestond reeds uit vrije lieden; vooraanstaande geschiedkundigen zoals Pirenne, Des Marrez, Lyna zijn het niet eens over de oorsprong van deze eerste mercatores.

Wat nu de horigen en de laten aangaat, de oudste keure bleef niet bewaard, maar zelfs daar waar zij nog voorhanden zijn geven zij slechts een onvolledige en laattijdige bevestiging van een oudere rechtstoestand. Daar het stadsrecht geleidelijk was gegroeid en in de aanvang alleen mondeling werd overgeleverd, valt er niet aan te denken de datum van het ontstaan er van precies te bepalen.

Hier gaan dan de namen van heren en graven die een rol hebben gespeeld in de ontvoogding van onze bevolking.

Heren van Aalst	**Graven van Vlaanderen**
Iwein van Aalst (1128 † 1145)	Dirk van den Elzas (1128-1163 † 1168)
Dirk van Aalst (1145 † 1166)	Flip van den Elzas (1163-1191)

Het oudste gemeentecharter dat ons bekend is werd geschonken door Flip van den Elzas in 1174 (15). Uitdrukkelijk verklaart het slechts een bevestiging te wezen van vrijheden reeds vroeger verleend door Dirk van Aalst, dus vóór 1166. Het voornaamste punt is de vermelding van het feit dat « ... indien iemand uit vreemde streken komend, zich in vermelde stad vestigt, hij dezelfde vrijheid zal genieten als de andere stadsbewoners, en hij en zijn kinderen zullen vrij wezen ».

Hieruit blijkt duidelijk dat het hier alleen gaat over inwijkelingen, dat noch Dirk van Aalst noch Flip van den Elzas de bevrijders waren van de Aalsterse gemeenschap, maar dat het wel hun ouders zijn die onze ontvoogding hebben verwezenlijkt.

En aangezien Dirk van Aalst zijn vader opvolgde in 1145, moeten de Aalstenaars reeds vóór dit jaar hun vrijheid bekomen hebben.

* * *

Laat de geschiedenis van Vlaanderen ons toe onze « gemeente » te plaatsen in de eerste helft der 12de eeuw ?

Galbertus verzekert dat de meeste Vlaamse steden in 1127 omwald waren. Eveneens staat het vast dat heel wat plaatsen toen reeds het stadsrecht bezaten : dit is het geval voor Brugge, Aardenburg, Gent, St. Omaars, Terwaan, Rijsel, Aires, Oudenaarde en Ieper. De eerste vermelding van een college van schepenen vinden we te Atrecht in 1111.

---

(15) **Geschied. der stad Aalst,** DE POTTER en BROECKAERT, I, blz. 160 en vlg.

Er bestaan zelfs aanwijzingen dat Boudewijn VI (1067-1070) aan het door hem gestichte Geraardsbergen het eerste stadsrecht schonk : deze mondelinge of schriftelijke toezegging werd later tot tweemaal toe bevestigd. Om de bevolking naar deze plaats te lokken verklaarde hij dat « al wie er een erfdeel **kocht,** uit volle recht vrij zou wezen ».

Dat woordje « kocht » is hier wel tekenend. De vrijmaking van onze steden berustte niet op idealistische motieven bij onze Graven, zeker niet. Maar de belangen van vorst en stad waren paralleellopend : een druk handelsverkeer dat de ekonomische welstand van de nieuwe gemeenschap verhoogde liet tevens de tol- en cijnsgelden rijkelijker naar de grafelijke geldkist vloeien.

Dit voor de steden in het algemeen.

Dirk van den Elzas had echter een bijzondere reden om onze stad te bedenken met gemeentevrijheden.

* * *

In 1127 werd Karel de Goede vermoord in de St. Donaaskerk te Brugge. Daar hij geen kinderen naliet, doken verscheidene pretendenten voor de Vlaamse gravenkroon op.

Het was Willem van Normandië, de kandidaat van de Franse koning die het pleit won. Niet voor lang echter. Door de miskenning van de stadsrechten kwam hij in botsing met Brugge, Rijsel, St. Omaars en Gent; toen hij daarbij nog trachtte zijn tegenstanders in een hinderlaag te lokken was de maat vol. Aangespoord door Iwein van Aalst en Daniël van Dendermonde stonden de voornaamste Vlaamse centra op tegen de meinedige en werd Dirk van den Elzas, neef van Karel de Goede, overal aanvaard als de nieuwe graaf.

Het zou echter een harde strijd worden tussen beide tegenstrevers. Dirk leed de nederlaag en zocht een schuilplaats in de Aalsterse burcht, zijn laatste kans. Het was gedurende de belegering van dit castrum dat Willem getroffen werd door een pijl en kort daarop overleed aan besmetting, veroorzaakt door de opgelopen wonde.

Op 26 Juli 1128 bezorgde Aalst de gravenkroon aan Dirk van den Elzas (16).

Aan Iwein, zijn trouwe vriend in de nood, schonk hij zijn dochter Lauretta, gesproten uit zijn eerste huwelijk met Zwaanhilde.

Verscheidene steden wisten in de periode 1127-'28 privileges af te dwingen; zou Dirk van den Elzas zulks weigeren aan onze boogschutters die hem zo dapper terzijde hadden gestaan in een hopeloze strijd ? Zou hij de gemeentekeure kunnen ontzeggen aan de plaats die hem zijn eerste kleinzoon en petekind schonk ?

AALST. *F. Courteaux.*

---

(16) « Een heuglijk Eeuwfeest : 26 Juli 1128 » door Dom R. PODEVIJN in « **Toerisme** », 1928, confronteert de verslagen van drie kroniekschrijvers die de strijd behandelden :
Galbertus, kanunnik van Terwaan die toen te Brugge verbleef; Orderie Vital, Normandisch monnik die een ooggetuigenverslag geeft; Meyers die in zijn annalen aantekeningen verwerkt uit verscheidene bronnen. In de hoofdzaken stemmen zij ten volle overeen.

Bona et jura Monasterii Haffligemensis

(VERVOLG)

ALFENEN

KERK — PASTOORS — enz. (10)

(19)

Olim vocatum Elst, sic enim, liber privileg. pag. 9. Elst seu Alfenen appendicium est de Eremboghem, divisum ab ipso, et sic sicut nunc decimus Ter Alphenen, sic olim etiam dicebamus ter Elst. Apud Taci-

(10) Vroeger ELST genoemd, volgens het Privilegieboek, blz. 9. Elst of Alfenen is een afhankelijkheid van Erembodegem, daarvan gescheiden. Nu zeggen wij Ter Alfenen, zoals men vroeger zei Ter Elst. Bij Tacitus II. Hist. Kap. 29 is er sprake van een prefect Alphenus Varo.
Het « altare » werd samen met dit van Erembodegem begeven, maar wanneer werd het er van gescheiden ?
Anno 1313 lezen wij : Egidius, pastoor van Alfenen.
1411, Jan de Smet, pastoor van Alfenen, elders verlatijnst als Fabri, namelijk 22 Juli 1417 wanneer geschreven staat dat hij stierf. Hij had een natuurlijke zoon.
1424 Ingelbertus Gheronts, pastoor.
In een rekening van 1504 wordt gezegd dat de kapelaan 7 pont 6 deniers parisis had, evenzo in 1572.
1543 leest men dat pastoor Jan Arys overleed.
1570 leest men Egidius Aensoye, pastoor; 48 gulden vermeerdering van zijn canonieke portie.
1574 bouwde pastoor Petrus van der Elst de nieuwe pastorij, en ontving hiervoor 40 gulden van ons.
1662, Petrus de Vleshoudere, die een gedicht opdroeg aan de nieuwe proost Estricius op 29 Juli, wanneer hij voor de eerste maal pontificaal celebeerde.
1681 was Radulphus de Clercq, monnik van Affligem, gedurende 17 jaar bedienaar.
1751 werd Joos fs Corneel van Overstraeten, uit Borchtlombeek, tengevolge van een wedstrijd benoemd. Hij werd op 9 November 1787 dood aangetroffen in een put te Teralfene hoewel er slechts anderhalve voet water in was en zijn rug boven water lag (zie E.S.Br. 1930, blz. 213).
1754 werd getwist of de armenzorg aan ons toebehoorde. Hierover niets in het archief. Kardinaal d'Alsace besliste op 1 Mei dat de heer van Teralfene deze bezat.
1788, Jan-Baptist de Mol, uit Brussel, pastoor door wedstrijd. Hij werd kanunnik benoemd naar Romeins gebruik te Aalst in Juli 1795 doch gaf niet terstond het pastoorschap op, daar hij toelating kreeg om gedurende twee jaar niet ter plaats te verblijven.
En 1803 wanneer de kerk een succursaal werd van Asse, was de pastoor niet tevreden over zijn parochianen en vroeg en bekwam hij Molhem (zie aldaar), en tegen St Jan was Franciscus Rollier pastoor in Ter Alfene.
Soms wordt de parochie in onze registers Nederalfene genoemd, zoals op blz. 98 in een reg. van 1410, ons bos ten oosten heet Overalfene. Beide delen kregen hun naam door de scheidingsbeek, Alfene genoemd, die ontstaat te St Pieters Leeuw, tot waar dit gebied zich toen uitstrekte.

tum, II hist. cap. 29 datur Alphenus varo praefectus castrorum. Altare loci censetur collatum cum illo de Herenboudenghem. Sed quando divisum ?
Anno 1313 legitur Egidius, curatus de Alfenen.
1411 Jan den Smet, Parochiaen van Alphenen, et alibi invenitur latinizatum Fabri : scilicet anno 1417 quando 22 julii censetur obiisse Jo(hann)es Fabri curatus de Alffene. Habebat filium na(tur)alem. Dipl. T. I p. 167.
1424 Ingelbertus Gheronts, curatus.
In computu 1504 dicitur de capellano, quod haberet 7 pont 6 deniers parisys; legitur etiam 1572. (37)
1543 legitur obiisse Jan Arys, Pastor.
1570 legitur Egidius Aensoye, curé : pour augmentation de sa portion canonique : 48 florins et denier, nieuwe last. (38)
1574 erat Petrus van der Elst, qui tunc aedificaverat novam domum, et pro dono gratuite acceperat a nobis 40 flor. (39)
1662 erat Petrus de Vleshoudere, qui carmen obtulit Praeposito Estricio die 29 julii quando pro prima vice in Pontificalibus celebravit.
1681 erat deservitor Radulphus de Clercq monachus Hafflighemensis, anno 17.
1751 promotus est per concursum N. van Overstraeten ex Lombeka castri, qui anno 1787 die 9 novemb. inventus est mortuus in fossa bituminosa sub ter Alphene, ubi vix erat aqua unius pedis et dimidii, ita ut dorsum ejus esset extra aquam.
anno 1754 dubitatum fuit, num matricularia ad nos pertinerent; sed nec in libro privilegiorum aut in archivis fit mentio ejusdem; unde Cardinalis de Alsatia 1 may bene rescripsit, quod D(omi)nus de Alphene sit in illa possessione. (40)
R/A 1772 pag. 49 is aen heer van Overstraeten geleent 700 gulden tot restauratie van syn huys, mits alle jaeren afte leggen 60 gulden. Het jaar nadien 800.
1788 cum concursu factus est pastor ad S. Jo(ann)is Bap. De Mol, Bruxell. Iste factus est in julio 1795 via romana canonicus Alostanus, sed non statim dimisit pastoratum, nam iterum via romana accepit licentiam non residendi per duos annos.
et 1803 quando ecclesia facta est succursalis sub Ascha ipse non contentus de suis parochianis petiit et obtinuit Molhem. Vide ibi, et pro S. Jo(ann)is Evangel. in ter Alphene Franciscus Rollier.

(20)

Haec parochia vocatur aliquando in nostris registris Nederalphene, sic in registro de 1410, pag. 98. Sylva nostra quae est orientem vocatur Overalphene, uterque locus nomen habet a rivulo intersecante ipsum utrumque qui vocatur Alphene, quae oritur in Leeuwis S. Petri, quousque fere tunc extendebatur jurisdictio illius.

---

(37) tom. I. REK. p. 19.
(38) 7 REK. p. 46 verso.
(39) R/p. III verso.
(40) tom. 4 Epist. pag. 261.

(21)

1369 had de thiende Jan Yden, die oock eenigh goet had in pacht van den Ransenier (41) : de pacht van thiende wort geconfondeert met de pacht van 't goet; daer staet : ende de thiende van der Alphenen gelyc dat hise ghehouden heeft, ende sy hem aldaer wel bewyst es, ende half de lammertiende daer toe... ende moet alle het stroe van de thiende mest maken ende voeren op 't land daer 't best te doen heeft.
Het selve staet in den register keld. van 1456, p. 356.
In de voorwaerde over thof terheyde had den pachter de vleesthiende ende vlasthiende de heel prochie door. (42)
1560 de choor door ons gerepareert voor 20-16-6 den. Tom. 4 Rek. pag. 333.
Rek. Aelst staat de 1648 : de thiende van 't hof ter heyde onder ter Alphene wort gelaten aen den pastoor voor competensie pastorale (43); staet oock in de Rekening aelst van 1629 pag. V als gegeven eenige jaeren te vooren, en is steeds gebleven.
Nota P R/A pag. 122 staet onder hekelghem dat op ter Alphene lydt eenen Bempt onder de Mayerye van Erenbodeghem in Vlandren groot ontrent 4 B(under) suyt oost de Alphebeke, suyt west den overdyck noort west de heyde genaemt de heye ende de wageselle van Alphene (44-45) 't hoff ter heyde met wallen, hoplogting etc. 1 B(under) 1 D(agwand) 29 R(oeden) met het brouck achter de scure.
item 2 stucken meersch 92 R/.
item den Querckdyck meersch 1 D. 80 R/ noort het brouck achter de Schure oost den Rosier, suyt de Beke.
item den grooten Hinxmeersch 2 B. 2 D. 24 R/ oost het hoffgat zuyt langx de Beke, west de verkensstraet.
item den clynen Hinxmeersch 3 D, 22 R/ achter 't hoff oost, suyt de Beke, west den meersch voort hoff, noort 't pachthoff.
item de Heye-meersch 4 B. 7 R/ oost de Belle coey meersch, suyt west den Brouck van 't hoff.
item het brouck achter de Heye 3 D. 16 R/ oost den Rosier; suyt west den Eekbosch;
item op Steenbergh 1 B. 1 D. 16 R/ west de bancken.
item aldaer in twee stuck 94 R/ item 2 D. 45 R/ suyt het straetken.
item op 't schilleken genoemt den dryhoeck 2 D. 53 R/.
item op 't Tiggelveldeken 3 D. 75 R/ west de straet Alphen naer Hekelghem.
item op 't mansbrouck (dunkt me) in Alphene 2 B. 2 D. 94 R/ in 2 stucken suyt d' Hoffstede, oost en noort de straet, d'ander syde mansbro(uck)meersch.
item den grooten hoemeersch 5 B. 1 D. 28 R/.

---

(41) reg. 1377 pag. 57.
(42) T. I. voorwoord p. 161.
(43) pag. 9.
(44) P.R/A p. 122.
(45) ibid. p. 148.

item op de Cromhage 2 B. 51 R/ met noch 37 R/ aldaer suyt de straet ende die 37 west de kercke, noort de heuvels. (46)
Tom. I dipl. pag. 186, in 1431 was er een proces tegen Arents betreffende goederen te Alfene, en tom I pag. 251 een Bosselke liggende op Alphene, anno 1517 groot ontrent anderhalf daghwant met opgaende hout.

ALPHENE TIJDELIJK — Goet van Nuwenhove

Anno 1369 Jan Yder, die eenigh goed had in pacht van Raucourt by Woubrechtighem, had oock in pacht 't goed ten nuwenhove (47), geleghen ter Alphenen met sine toebehoorten ontrent 5 B. 3 D. winnende land; van welcke 9 D. in de cromhaghe ende 7 B. aen de kercke, ende 7 D. opt Mansbroec, item had hy 7 B. ettinghen (weide) in 2 stucken, te weten 4 B. aen den molen ter Alphene, ende 3 B. aen de heyde, ende een alf B. in den Brochteel, ende den toemate van des clynen Kerrebroec ende van den rosiere. item 3 D. bosch in de kerrebroec-hage, zie verder blz. 7.

RANSENIER

Voor die goederen zie Waubrechteghem, ende den Legger van 1603 pag. 375 gheeft de paelgenoten van den Ransenier onder Vlanderen ende voorder van andere.
T. I voorw. p, 14 jan Wambac sone jan Wambacx had die goede(ren) in huere 1493 gelyck voor hem syn vaeder.

T'HOFF TER HEYDEN

In het register van 1545 staet (48) : jan Michiels hout in pachte 't hoff ter heyden onder der Alphene gelegen metter thiende van de Alphene om 108 pont artois. Item noch voor 't jaergetyde van jan van der alphene 9 pont artois; item voor den convente 31 steen boter, item op spyker 9 m(ud) rox.
In het register 1521 (49) had sinds 1493 jan Wamback zon jan dit hoff voor 4 mud rox, 12 pont groot vlaems, 22 flor. out, 3 pont 17 schell(ingen) 2 den(iers) 2 m(ijten) item voor de gemackte huysen 20 schell.
In het register 1530 (50) dezelfde jan wamback en jan machiels hadde die goede met de thiende om 27 pont groot brab. 8 M. 21 veertelen rox, 31 steene boter.
De voorwaerden van jan Machiels filius Cornelis en margareta Amelricq van den 18 may 1551 (51) geven de volgende goederen van 't hoff

---

(46) ib. p. 154.
(47) regist. 1377 pag. 57.
(48) pag. 439 en 503.
(49) pag. CIV.
(50) pag. 40.
(51) T. I p. 159.

ter heyden ter Alphene, maer Sommige goeden des self liggen op hekelghem, zie die bladzijde.
Alwaer oock goet op Esschene op de bellecautere, alwaer oock een diel goet van den ranssenier op Hekelgem, item op Liedekercke.
dese pacht is 1566 ingaende gegeven aen jan Eeckhout (52), uyt genomen het kereusel groot 3 D. alsdan in opseten cheyns uyt gegeven liggende aen s' monistroovelt, ende aen s' heere strate, ende aen den mansbroeckmeersch.
21 febr. 1577 is aen den selven jan Eechout vernieuwt syne pacht. (53)
1629 syn de huysinge van 't hof ter heyden afgebroken ende getransporteert naer 't hof Raffelberg.
1643 aen michiel Eechout dese pacht vernieuwt, dry stucken uytgenomen, ende aldaer nieuwe metinge van de landen gedaen : het hoff groot 3 D. 98 R. (54)
1535 den stal die wilde vallen, herplaetsen in 't hof ter heyde, onder jan Machiels. (55)
1543 was jan Machiels noch pachter en hadde met het hoff oock de thiende, 108 gl. 9 m. rockx. (56)
1559 jan Machiels filius jan gaf alsdaen 171 guld. en 9 mud rox. (57)
1566 had jan Eeckhout het pachthoff met de thiende 1e - 12e (58), hy hadde het noch van ter voeren ende gaf nu noch meer 31½ steenen boter colsche gewicht (van Keulen).
1579 jan Eckhout, het hof met de thiende voor 78 flor. en 9 mudde rox. (59)
Rek. Aelst van 1627 was dit hof gespleten tusschen Michiel en jan eeckhout en andere. (60)
Rek. Aelst 1649 had Michiel Eeckhout dit hof, met de hoffstede (61) ter heyden, 't Steenberch, 't Speekhouck, brempt, mansbroeckvelt, brouckeeusel, den dryhouck, dickelsveld, 't droogheeusel, samen 14 B. 1 D. 30 R/ 14 gulden 't b(under), item in weyde den hinxmeersch, den overdyck, 't samen 9 B. 1 D. 71 R/ tot 33 Fl. 't B. item d'helft van den grooten coemeersch, item de pardelle groot volgens nieuwe metinge 4 D. 23 R/ item 't witveldeken, item ¼ in den grooten Bellecouter die is 20 B. ende gaf voor alle 872 fl. 15 stuyvers.
1629 staet pag. 9 (62) machiel Eeckhout pachter van 't hof ter heyde met wallen ende hoplochtingh groot 3 D. 98 R/ ... aengaende de huysinge op de voorsch(reven) hoeve gestaen syn by ordre en last afgebroken ende vertransporteert naer Leefdale naer seker pachtgoet onder Brabant, genoemt raffelberge, voor 't hof is den hinxmeersch aldaer 10 D. 23 R/ uit de goedere van 't hof ter heyde.

---

(52) ibid. p. 301.
(53) ibid. p. 387 R/A p°.
(54) T. 3. voorwaerden pag. 339.
(55) T. 4. Rek. pag. 45.
(56) ibid. p. 106.
(57) ib. p. 232.
(58) ib. p. 427.
(59) T. 5. Rek. pag. 398.
(60) pag. 12 verso.
(61) pag. 7 verso.
(62) Rek. Aelst.

item aldaer noch 3 D. op den hinxmeersch, item 3 16 R/ broecx voor 't hof ende 1 D. 12 R/ broecx agter de Schuere. Den ligger van 1603 pag. 385 gheeft de paelgenooten van de goederen onder 't hoff Ter heyden. Op de goederen van ter heyde is eenen cheyns van hoenderen ende evene (haver) ende by redemptie was 6-17-18 (63) en aen den armen van Liedekercke over 't hof ter heyden een vat rogge. (64)

ALPHENE TEMPORALIA (11)

(23)

Sicut supra dixerimus, quod Ecclesia olim fuerit appendicium Ecclesiae de herembodenghem ita jurisdicto temporalis semper dependit a D(omi)no de Herenbodenghem, sed circa limites dependit a D(omi)no de Liedekercke, ut infra occurret.

Datur fluviolus quae descendit ex parochia de Lombeka S. Catharinae, et transit limites de Esschenes, ubi nostrum molendinum de Belle, et tunc profluens dividit Alfene a Liedekercka, et sic influit in fine duplex, de oude ende de nieuwe alfene. (65)

Circa molendinum et Paludem adjacentem illi fluviolo, vide Esschene. Similiter sylva Overalfene, non est in Alphene, sed sub Lombeeck S. Catharinae; non obstante vide hic pag. 24.

MOLENDINUM IN ALPHENE

Gerardus de Erembodeghem tenebat illud in feudum a D(omi)no de Liedekerka, et vendidit nobis cum fundo et ominbus pertinentis et appendiciis pro 350 libris fland. novorum, ipse vero Rasso de Gavere,

---

(11) **Terâlfene Tijdelijk.** Zoals we hoger zegden, hing de kerk eertijds af van de kerk van Erembodegem, aldus ook heeft de tijdelijke rechtsmacht altijd de heer van Erembodegem toebehoord, doch nabij de grenzen stond het onder de heer van Liedekerke, zoals verder uiteengezet.
De beek die uit de parochie van Ste Kathelijne-Lombeek komt en door Essene vloeit waar onze molen van Belle staat, scheidt daarna Alfene van Liedekerke en splitst zich in de Oude en de Nieuwe Alfene,
Over de Bellemolen en het Broek langs de beek, zie Essene.
Evenzo ligt het Overalfenebos niet onder Alfene doch onder Ste Kathelijne Lombeek, zie echter blz. **(24).**
Molen te Teralfene. Gerardus van Erembodegem hield hem in leen van de heer van Liedekerke, en verkocht hem ons met de grond en alle afhankelijkheden voor 350 gulden Vlaams nieuwe munt. Rasso van Gavere, heer van Liedekerke zette echter dit leen om in een jaarcijns van 12 den. Vlaams.
Hendrik T'Serjacobs, genaamd Van der Alphene. Jan sHerjacops sone had een zoon Hendrik, gestorven in 1390 en een andere zoon, Joannes, die in dat jaar cellier was in d'abdij en later abt, en die Hendrik liet ons, met zijn testament van 13 December 1390, vele goederen, voornamelijk in Vlaanderen, Liedekerke en Erembodegem, maar alles is daar (niet) nauwkeurig aangeduid, en waar het wèl aangeduid is wordt er geen onderscheid van rechten gemaakt, althans worden de onze niet omschreven.

(63) R/A. 1657 pag. 33.

(64) ib. 34.

(65) Dipl. T. I. pag. 205.

tamq(ua)m Dominus de Liedekerka mutavit feudum in censum annuum duodecim denariorum fland.

HENRICUS T'SERJACOBS, DICTUS VAN DER ALPHENE

Jan sHerjacops sone, habuit filium Henricum an(no) 1390 defunctum, et alium filium Johannem, dicto anno celerarium in abbatia Hafflighemensi, postea ibi Abbas, et dictus Henricus legavit nobis in suo testamento 1390 (66) 13 Decembris, multa bona, speciatim in flandria, in Liedekerke et Herenbodeghem; sed ibidem omnino specificantur, et ubi quaedam specificantur non fit distinctio dominorum, aut non dicuntur nostra.
Anno 1392 omtrent den inslagh etc. aen 't hof van Hendrick is in Alfene. (67)
An. 1393 aldaer bekomen hoyrechte en mesrechte voor twee hoffsteden. (68)
An. 1931 in November amortisatie gegeven over 6½ bunders onder Liedekerke, van genoemd testament, en 13 Sept. anno 1393 wordt door ons voldoening gegeven voor enkele goederen doch zonder nadere aanduiding; aldus in 1474 verzaakt Willem « de higido monte » (misschien « frigido » = van Coudenberg ?) aan alle aanspraken op die goederen (69-70). Item Catharina weernaerts doet specificatie blz. 182 van het jaar 1391, te weten 5½ dagwant, daer t' hof op stont metter hofstadt en met haren toebehoorde tusschen t' goet van Hafflighem en Janne den voghel. item een Daghw. ettinge nevens de hofstad, item 25 R/ hofsteden nevens de Coccoc, daerop uytgaet (betaalbaar) 12 grooten en 2 hoendre 't jaers. item een alf daghw. geheeten den Bogaert tusschen heine vinke ende Janne den Voghel. item 25 R/ Elsbroucke daer by gelegen, tusschen vinke ende den H. Geest.

OVERALFENEBOS

Balduinus genaamd van Esken hield dat bos in leen van Johannes van Alneto, en met dezes toestemming schonk het ons in erfcijns in 1259. Het is 11 bunders groot, mits 4 deniers Leuvens per bunder. (71)

VERVOLG GOEDEREN T'SERJACOPS

H. geest van der Alphenen. item een alf bunder Hofsteden van lysbeth Gheraerts, tusschen Beelen S'vrients, en t' kerke goedt van der alphenen, een alf B. geheeten de heyde liggende aen de geroedde hyde van Hafflighem en jans Zegers. een Daghw. ende 20 R/ maedmeersch. in den oeverendije, geheeten droevenmeersch, item ibid. d'helft van 37 R/ item ib. een alf D. nevens H. geest meersch. item ib. een alf D.

(66) Dipl. T. I. pag. 220 et 218, 217, 205.
(67) ib. p. 227.
(68) ib. p. 171.
(69) ib. p. 185.
(70) ib. p. 228.
(71 Dipl. T. I. pag. 168.

item een alf D. meersch gelegen in den Brouc, item 12 R/ ten dale gelegen op de Denre. Item 1 D. hofstaden nevens den grooten dries t'Alphene gelegen aen de voete. item d'helft van een alf D. winnende landt op de meercouter, geheeten der merrien landt. item een alf bunder in t' hembroeck gelegen, nevens der kercke van Alfene. item d'helft van 1 D. ende 11 R/ in de cromhage gelegen, nog een alf D. ibid. by t' kercke land. item d'helft van 60 R/ op den Mansbrouc. een alf D. op de Breemt. item d'helft van 60 R/ aen Zoeramsgat op den scilt. d'helft van 45 R/ lants daer by gelegen. item van 44 R/ aldaer. item d'helft van 3 D. landt gelegen in de banck, item 1 D. 14 R/ in den wegh in de selve banc, item 1 D. ibid. item 60 R/ op den steenberch aen de Dockeye, en d'helft van een alf D. aldaer. item een D. aldaer aen den hoec, welke Arnoldus van Pede verklaart gekocht te hebben voor Affligem.
Anno 1420 abt Joannes van der Alfenen gecoght een alf Dagw. landt gelegen op de balleys voor t' cautergat, en op d'ander zyde op den Breemt. (72)
Anno 1427 begonnen zij een twist omtrent goederen onder Alfene, en daar zij zich niet wilden onderwerpen aan de Officiaal van Kamerijk die de zaak aan zich getrokken had, werden zij geëxcommuniceerd Zij vervolgden het geschil betreffende 15 bunderen land vóór de Raad van Vlaanderen, doch verloren het bij akte van 9 Februari 1430, waarover gezegd wordt op blz. 200 : toe behoorende der voorseder kercke van Affleghem, als haer vry, propre, ende geamortiseirt goet, etc.

GOEDEREN ALFENE

(25)
Benevens de voorgenoemde goederen van Hendrik T'Serjacops, die Arnoldus van Pede voor ons aanvaard heeft, aanvaardde op dezelfde wijze Johannes van Hullenbrouc 4 bunders 1 1/2 dagwand en 170 R/ die aangeduid staan op bl. 202 en in het vonnis van de Raed van Vlaanderen bl. 197.
Sommige van die goederen liggen onder Liedekerke, doch nabij Alfene, zoals de Predelle, en waar de Oude en Nieuwe Alfene in de Dender vloeien.
In regist. kelderye van 1458 (73) gaf jan Wambac voor de goede van der Alphene 12 pont groot vlaams, item 22 flor. out, ende voor de goedere van Ransenier 42 schell. 4 den. groot vlaams.
Voor de Ranseniergoederen zie Woubrechtegem.
in registro keld. 1456 (74) goederen die eertijds behoorden aan het Hof ter Alfene dat in de parochie van Alfene lag, en goederen die in Brabant zijn : alwaer 21 diversche stucken in verschyde plaetsen gerekent worden, ense samen bestaen in 10 B. 27 R/ winnende landt, alwaer genoemt worden : Brabantsche willegen. den breempt. de hage. den specht. den Bijecouter Ballije.

(72) ib. p. 167.
(73) pag. 254.
(74) pag. 349.

Voorders worden gerekent in vlaenderen, alwaer 10 stucken genoemt worden (75) samen makende 4 B. 3 D. 76 R/ alwaer genoemd wort: de cromhage mansbrouc. de mere. merijnland. kereveld, op de schild. de banck, steenberch. dackije bosch.

voorder worden 7 Eeusels genoemt waer van de stede daer t' hoff opstaet was 7 D. item hillens velt. in t' broec op d'alphene, jegens d'molenvelt. den dale op de Dender. leen dat elsbroek is. t' samen 6 B. 2 D. 66 R/.

voorder volghen de Weymeerschen aen dit hof toebehoorende (76) te weten 6 stucken, uyt maken 2 B. 1 D. 35 R/, alwaer de predelle, koeckermeersch. monickeijke van ninive, oude alphene tegen coeceusel van Ransenier. overen dijcke benede den hove. dat den hove van outs toebehoorde. item 60 R/ waervoor den armen treckt eenen sac roch.

item noch een B. gelegen int heymbrouc.

Voorders worden genoemt de oude goeden van nieuwehove die op alphene liggen (77), te weten: 5 B. 3 D. waer van 9 D. in de crommehage, 7 D. aen de kercke en 7 D. op t'mansbroeck. item 7 B. 2 D. ettinghen in twee stucken gelegen. te weten 4 B. aen den molen ter Alphene, 3 B. aen den Dockeije ende 2 D. in den Brochteel. item 3 D. Bosch in de kerrebroec-haghe.

1518 jans hory, filius pauwels in pacht genomen 2 D. op den steenberch, geheeten den borchteel. (78) item an. 1573 aen joos arys. 1568 aen 3 gebroeders de may in pacht 3 bosselkens: de caverde, den cortenbosch ende Maere voor 12 jaeren voor 60 guld. (79)

1578 aen gheraert Eechout 9 D. meersch tegen den Dender aen de caverde in twee stucken. (80)

1643 joos steppe de vernieuwt van 2 partykens weyde 1 D. 25 R/ achter ten dale. met verbot van geen pretensie meer te maken over d'onkosten, als den dender is geruymt (ik denk 1634) ende uyt getrocken eenige staken, &c. (81)

1643 de cromhaghe verpacht aen joes van varenbergh. groot 2 B. 88 R/. (82)

1559 had gheraert Eeckhout de 3 Boskens op den Dender ende 1566 hadde die 3 caveeboskens in pacht Machiel gheraert en wed. jan de may op 50 Fl. ende de 2 D. meersch aen den steenbeck houd joos Ary om 6 fl. 10 R/ 4e 12e. (83)

Rek. Aelst van 1627 jan Boonen filius jaspars de coemeersch (84) om

---

(75) ib. p. 352.
(76) ib. p. 354.
(77) ib. 356.
(78 tom. I. voorw. p. 29 & 379.
(79) ib. 329.
(80) ib. 395.
(81) tom. 3. voorw. p. 389.
(82) ib. 396.
(83) t. 4. Rek. p. 233, ib. p. 428.
(84) pag. 9.

375 flor. françois van den hocke met wed. geert Eechoute 1 D. den brempt. en 2 D. den Brockteel om 13 flor. (85)

1573 van 5 B. verhuurd mits 120 fl. (86)

LASTEN

(26)

an(no) 1567 wiert betaelt aen de kerckmeesters een erffel. rente van 2 schel. en 2 den. artois. (87)

item aen den Pastor 1 schell. 3 den. artois. in de rekening van 1573 staeter maer een blanck aen den pastor. (88)

aen den H. geest 4 vaten rocks. Nota den chyns van gottignies. zie Herenbodegem. (89)

staet aen den Pastor over de goederen van teralphenen, 1-1-6 den. (90)

1629 pag. 4/V de Coemeersch verhuert aen jan Boonen jaspaers voor 375 flor. (91)

1 D. genaemt de brempt. ende 2 D. genaemt de Brockteel. (92)

1650 in de generale metinghe staet 1 B. 39 R/ drooge weyde gelegen onder Vlaendere (moet Teralphe syn om de volgende palen) oost den meercauter (hekelghem). (93)

staet : vier B. Meersch genaemt den Rogier onder teralphen in Vlaendere. (94)

R/A. 1701 pag. 26/V isser een gracht gemaeckt om dien meersch te verbeteren.

R/A. 1702 pag. 4/V syn 25 R/ ontrent de Hincxtemeerschen oft aen t'walkene uyt gegeven in emphiteusim voor een st(uiver) de R/ dus 25 st. aen geeraert Christiaens.

ende aen jan Christiaens noch R/A. 1706 pag. 15 over een partye landts oft oplochting in emphiteusim uyt gegeven (geen hoeveel aangeduid) voor 5 gl. s' jaers, ende 5 st.

R/A. 1707 p. 16 aen adriaen van droogenbroeck 2 D. 25 R/ onder ter alphen in emphiteusim voor 9 guld. s' jaers. Maar R/A. 1709 en 1710 staet over een D. in de mansbrouck ende 2 D. 81 R/ in de Cromhaghe 6 gl.

R/A. 1737 pag. 41 is gemaeckt het schof ter Alphene.

(Wordt voortgezet)

BRUSSEL. **Dr Jan Verbesselt.**

---

(85) ib. p. 9.
(86) t. 7. R. p. 133.
(87) t. 6. Rek. p. 115.
(88) t. 7. R/ pag. 308.
(89) R/A 1657. p. 33.
(90) ib. p. 34.
(91) Rek. Aelst.
(92) pag. 5.
(93) P.R/A. p. 137.
(94) R/A 1657. p. 21.

Onze Bibliografie

35. **ALGEMEEN. — Brabantse woorden.** — Eigen Schoon en de Brabander, 1953, nrs 3-4, blz. 132-141.

Regelmatig verschijnt in dit tijdschrift een rubriek gewijd aan de etymologie en de plaatselijke betekenis van brabantse woorden, alsmede aan hun verspreiding in het vlaams taalgebied. Voor wat betreft het land van Aalst vinden we hierin behandeld : het inbranden te Hundelgem en te Mater; de trapganzen in de Denderstreek; de bosmee (drank gemaakt van zwaar bier met honig) die vroeger in de herberg De Toren te St Steven (de oude parochie Gevergem onder Moorsel) door de zondagwandelaars gedronken werd; het vesperen te Herdersem en te Hillegem.

36. **ALGEMEEN. — Dr M.E. Mariën, Oud-België, Van de eerste Landbouwers tot de komst van Caesar,** 528 blz., 398 illustraties en 1 uitslaande overzichtstabel. — De Sikkel, Antwerpen, 1952.

Sedert de helft van verleden eeuw is hier ten onzent wel een en ander wetenschappelijk werk over onze praehistorie gepubliceerd. Zo zijn van de hand van bekende archeologen ettelijke monografieën desbetreffende verschenen. Maar een overzichtelijke kijk op en een synthese van onze praehistorie kenden we nog niet. En dat biedt Dr Mariën ons volk aan. Zijn werk is des te meer welkom omdat het oorspronkelijk in het nederlands het licht ziet. Het is werk van 't beste gehalte. « Met de publicatie van zijn Oud-België, betoogt Prof. de Laet in zijn commentaar, komt Dr Mariën ongetwijfeld aan de spits te staan van al degenen die ten onzent zich met de studie van de voorhistorische tijden bezig houden ». Er is nog meer. Deze keer heeft een vlaams geleerde in eigen taal onze praehistoriekennis zo hoog opgetild dat ze gerust kan wedijveren met de beste buitenlandse werken. De auteur heeft een reuzentaak volbracht. Materiaal en nog eens materiaal hoefde bijeengebracht en geordend om uit te groeien tot een klaar overzicht zonder de wetenschappelijke hoedanigheid in te boeten. Daarin is hij ten volle gelukt. Een van de grote verdiensten van dit standaardwerk ligt in het feit dat onze eigene praehistorie behandeld werd in het kader van de Europese. Overvloedig en fijn verzorgd illustratiemateriaal onderlijnt op zijn best de grote waarde van het boek. De auteur heeft niet onze hele praehistorie willen uitdiepen. Hij begint met het Neolithicum « toen de grootste revolutie van de Mensheid plaats greep : de overgang van het stadium waarin de Mens de natuur onderging, naar het stadium waarin de mens trachtte actief in de natuur in te grijpen en haar naar zijn behoeften om te scheppen; m.a.w. toen de Mens van parasitair wezen een producent werd » (uit de Inleiding van schrijver). Kort en anders gezegd : schrijver begint met de vestiging van het eerste landbouwersvolk in onze streken, dit ongeveer 2600 v. Kr. Uit de behandelde tijdperken vermelden we de opgedolven voorwerpen in het land van Aalst : te Ledeberg : herthoornen hakken, te Wichelen : benen dolk, bij Melle : resten van paaldorpen, maalstenen met bijhorende zandstenen. (De Verspreiding der Neolithische Kultuur 2300-1600); te Gottem en te Wichelen : korte rapieren van Ierse oorsprong, te Ledeberg : vlakbijlen, te Wichelen : massieve gouden armring, te Oordegem : gepolijste bijlen. (Vroege en Midden Bronstijd 1600-1100); te Dikkelvenne : nieuwe zwaardtype, op de Kluisberg te Ronse : Deverelurnen, bij Geraadsbergen : lanspunten, te Wichelen : idem, te Zandbergen : paletarmbanden. (De Late Bronstijd en de Invallen der Urnenveldenlieden 1100-650); op de Muziekberg te Ronse : een heuvelgraf. (De Vroegere IJzertijd en de Krijgers met de IJzeren Slagzwaarden 650-450); te Kwaremont : keltische geldmunten. (De laatste Jaren voor de komst van Caesar 100-57).

37. **ALGEMEEN. — Ir. Paul Lindemans, Geschiedenis van de Landbouw in België,** Deel I, 472 blz. met 71 illustraties, Deel II, 541 blz. met 103 illustraties. — De Sikkel, Antwerpen, 1952.

Schrijver schenkt intellectueel Vlaanderen een werk dat een groot en beledigend tekort in onze vlaamse landbouwliteratuur aanvult. Wat was hier ten onzent tot hiertoe deze literatuur pover! De laatste honderd jaar, en vooral in de laatste decennia, is de landbouw in ons land, door de opkomst en de reusachtige uitbreiding van de industrie, op het secundair plan gedrongen. En dat niet alleen als economische factor. Ook de interesse voor de landbouw daalde onrustwekkend naar het nulpunt. En hetgeen belangstellenden over onze landbouw te lezen kregen, bestond grotendeels uit occasionele bijdragen of fragmentarische werkjes, die meer op een vergelijkende studie met andere nijverheidstakken gericht waren. Maar om een werk in handen te kunnen krijgen dat onze landbouw, in zijn heden en verleden, historisch en teknisch doet leven en herleven, daarvoor hoefden we naar deze boeken te wachten. De auteur treedt hier niet op als droge en zakelijke economist, maar als reëel teknicus; als iemand die de landbouw door en door kent, die vertrouwd is met al de gebruiken en geplogenheden dienaangaande, en die dat alles neerschrijft in een warme taal en in boeiende stijl, waaruit naar boven welt de spontaneïteit ener overtuigde waardering voor de bron van onze vroegere rijkdom en grootheid, voor onze vroegere nationale trots bij uitnemendheid. Tientallen illustraties mooie foto's en tekeningen geven dit meesterwerk nog hoger waarde. De auteur heeft zijn Geschiedenis van de Landbouw opgebouwd uit materiaal, ontleend aan de hechtste bronnen. Een blik op de lange reeks verwijzingen naar geconsulteerde charters en archiefstukken getuigen dit. Het eerste deel behandelt in 11 hoofdstukken: de bemesting en bedrijfstelsels, de indeling van het winnende land,alsmede de vruchtopvolging, de grondbemesting, het landbouwkapitaal, de evolutie in de veeteelt, de weiden van de dorpsgemeenschap, de private weiden, de weiden aan de zeekust, de voeding van het vee op stal; de voedergewassen en het hooiland. Het tweede deel weidt in 24 hoofdstukken uit over: broodgraan, andere granen, de wijnbouw, de cider, de hop, de tuinbouw, de aardappel, het fruit, het vlas, de kemp, de zijdeteelt, de verfplanten, de olieplanten, de tabak, het paard, andere trekdieren, het melkvee, de zuivel, het schaap, het varken, het mestvee, het pluimvee, de bijen en veeziekten. Alhoewel schrijver de landbouw van België in zijn geheel beschrijft, toch heeft hij een zeer ruim deel voorbehouden aan het vlaamse land en bizonder aan het land van Aalst, dat schrijver, samen met zijn West Brabant uitnemend goed kent. Zo zijn volgende dorpen uit het land van Aalst met een of ander belangrijk gegeven vermeld: Aalst, Aspelare, Appelterre, Baardegem, Balegem, Bambrugge, Borsbeke, Deftinge, Denderhoutem, Denderleeuw, Denderwindeke, Dikkelvenne, Eichem, Elst, Ename, Erembodegem, Erondegem, Erpe, Gaver, Geraardsbergen, Gevergem onder Moorsel, Gijzenzele, Goeferdinge, Gontrode, Gottem, Grotenberge, Haaltert, Heldergem, Herdersem, Herzele, Hillegem, Hofstade, Iddergem, Idegem, Kerksken, Lede, Letterhoutem, Lieferinge, Massemen, Mater, Meerbeke, Meigem, Mere, Meldert, Melle, Merelbeke, Moerbeke bij Geraardsbergen, Moorsel, Moortzele, Nederboelare, Nederename, Nieuwenhove, Nieuwerkerken, Nihove, Okegem, Onkerzele, Oombergen, Oosterzele, Opbrakel, Ophasselt, Outer, Overboelare, Parike, Pollare, Ronse, Scheldewindeke, Schellebelle, Zemmerzake, St-Antelinks, St-Blasius-Boekel, St-Denijs-Boekel, St-Lievens-Houtem, St-Maria-Lierde, St-Martens-Lierde, Smeerebbe, Strijpen, Teralfene, Velzeke, Vlierzele, Volkegem, Voorde, Welle, Wetteren, Woubrechtegem, Zandbergen, Zonnegem en Zottegem.

38. **ALGEMEEN. — Jan Lindemans, Toponymie van Asse,** 223 blz. met kadastraal plan, Tongeren, 1952. — Werken uitgegeven door de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, Nr 6.

Als inleiding van zijn glossarium publiceert de auteur een 78-tal bladzijden geschiedenis van Asse. Dit zeer degelijk overzicht schetst in enkele sterk gecondenseerde hoofdstukken het verleden dezer brabantse gemeente in al zijn aspecten. Asse ligt in de onmiddellijke nabijheid van het land van Aalst. Dientengevolge komen ettelijke belangrijke historische gege-

vens betreffende het land van Aalst ter sprake. Schrijver wijdt bizondere aandacht aan de periode der romeinse overheersing, wier historische zekerheid te Asse en omgeving, wellicht meer dan elders in het vlaamse land, aan de hand van gevonden voorwerpen kan bewezen worden en nader geïllustreerd. Tevens toetst hij desbetreffende enige pseudo-wetenschappelijke stellingen aan de historische werkelijkheid. Vier eeuwen vóór Kristus was Asse en omgeving door een uitgestrekt oerwoud bedekt. Het Asserhoutbos (bos van Asse) strekte zich eveneens uit op Meldert. Het Kravaalbos zou er een laatste overblijfsel van zijn. Parochiaal beschouwd, omvatte de primitieve St Martensparochie van Asse dit gebied dat ongeveer overeenstemde met het land van Asse, waartoe ook Baardegem en Meldert behoorden. In de loop der karolingische periode scheidden zich parochies van de moederparochie af, zoals Baardegem en Meldert. Een hoofdstuk dat bizondere belangstelling wekt, is dit van de natuursteenontginning in de streek van Asse. En dat is niet alleen deze middeleeuwse economische bedrijvigheid waarvan de abdij van Affligem de inzet en de spil was. Uit het toponymisch onderzoek bleek spoedig dat, overal waar de oude steengroeven van Affligem konden worden gelocaliseerd, ettelijke toponiemen voorkomen die ontegensprekelijk van romaanse oorsprong zijn. Zo kunnen er te Meldert 12 en te Hekelgem-Teralfene 20 genoteerd worden. Deze romaanse plaatsnamen danken hun oorsprong aan bepaalde waalse inwijkelingen die zich in deze streek als steenkappers kwamen vestigen — stielmannen dus — rond 1085 toen met de bouw der abdij in steen begonnen werd. Deze toponiemen zijn dus geen resten uit de romeinse tijd zoals sommigen beweren. Volgens de taalkundige interpretatie dezer namen zouden deze verwijzen naar waalse inwijkelingen uit Luxemburg, ook naar inwijkelingen uit de Moezelvallei, uit het Trierse. Sommige namen blijken zelfs van picardische oorsprong te zijn. De inwijking van deze vreemde steenhouwers heeft dus aan de toponymie der streek een speciaal cachet gegeven zoals we dit nergens in Vlaanderen ontmoeten. Toen de groeven stil vielen vestigden zich deze steenkappers in de nabijheid der groeven als boeren zodat nieuwe gehuchten ontstonden, wat door de toponymie bevestigd wordt; zoals de driesen van Domont, Kokereie en Nievel te Meldert. Alhoewel deze geschiedenis van Asse als inleiding en nadere verduidelijking van de verdere lijst toponiemen bedoeld werd, is ze werkelijk een model van streng wetenschappelijk verantwoorde monografie.

39. **ALGEMEEN. — Jan Verbesselt, Grote domeinen en borchten in Brabant.** — Eigen Schoon en de Brabander, 1953, nrs 3-4, blz. 167-186.

Zoals schrijver in het begin van zijn betoog vooropzet, is deze studie « een bijdrage tot de oudste geschiedenis van Brabant vanaf de vroege middeleeuwen tot het begin der 12° eeuw ». Brabant is geen « terra excepta », geen ongekende noch onontgonnen landstreek geweest. Dit wil steller bewijzen. Studiën van de ingaheim en zele namen bevestigen deze stelling. In West Brabant en Zuid-Oostvlaanderen is de frankische kolonisatie het sterkst gevestigd geweest. Vanzelfsprekend is een ruim deel van het land van Aalst in deze studie betrokken. Binnen de grenzen van hogervermelde tijdspanne ligt het ingewikkeld probleem van de grote merovingische en karolingische domeinen in onze streken. Niet minder complex is het vraagstuk van de borchten op het platte land. Want deze periode behoort tot de meest duistere van onze geschiedenis. Een waas van geheimzinnigheid hangt er over. En er is zo weinig over bekend. Stellig kende Brabant grote domeinen die opgaan tot de merovingische en karolingische periode. Hier komen de domeinen der abdijen bizonder in aanmerking. Zo behoorde aan de St Gertrudisabdij van Nijvel het domein Meerbeek met Pollare. Ten tijde van St Berlindis in de 7° eeuw vormde dit domein reeds een geheel. De abdij St Amands Elnone te Lobbes bezat ook in de omgeving van Aalst een uitgestrekt domein. Het oudste Polypticon van Lobbes (868) vermeldt Aalst, Hamme-Herdersem, Gevergem (onder Moorsel) en Moorsel. Volgens de Vita Ursmari zou de abdij dat domein in de 7° eeuw verworven hebben. Overigens St Ursmarus die in

de streek van Aalst predikte, Ste Goedele die dagelijks te Moorsel kwam bidden en St Berlindis van Meerbeek zijn daarvan getuigen. Of deze plaatsen één domein vormden, blijft een open vraag. In de 9e en 10e eeuw verloren de abdijen veel van hun goederen. Ze werden gelaiciseerd. Deze laicisatie en infeodilisatie ging gepaard met het ontstaan der borchten of burchten. Zo verloor Lobbes meestal haar goederen te Moorsel, Herdersem en Aalst. Het kwam in de handen der borchtheren van Dendermonde en later ook in de handen van Affligem. Alhoewel de wereldlijke domeinen en de borchten een der hoofdproblemen uit deze periode uitmaken, weten we er om zo te zeggen niets over. Steller is tot de overtuiging gekomen dat er zich in de 10e en 11e eeuw talrijke borchten bevonden op de meest kwetsbare strategische punten van Brabant. Onder het bewind van Keizer Otto zou er een soort Denderlinie bestaan hebben, gebouwd als verschansing tegen de expansiezucht der graven van Vlaanderen. Zo te Ename, Ninove en Aalst. Ook waren er kleinere burchten zoals te Liedekerke en Moorsel. Schrijver meent dit te mogen bevestigen door de nagelaten littekens van burchten. Zo onder meer de borcht t' Exel te Moorsel. Deze versterking heeft heel wat geschiedenis achter zich. Hierover getuigt de Vita Gudulae. Langs Moorsel liep de grote karavaan van vluchtende kloosters uit Vlaanderen met hun relikwieën Brabantwaarts in, op vlucht voor de ontscheepte Noormannen. Wennemaar hield te Moorsel tegen de Noormannen stand. Ondertussen beheerde hij de goederen van het Moorsels klooster, die hij zich toeëigenen ging. Spijts gedane restitutie, stierf het klooster weg, een der oudste van het land. Slechts enige legenden en een eigenaardig grondplan van het hof t' Exel herinneren nog even aan een burcht uit die duistere tijd. Een zeer belangrijke bijdrage, die een weg te meer open legt naar diepere kennis van het ver verleden onzer streken en die tevens het vertrekpunt kan worden van nieuwe historische horizonten.

40. **ALGEMEEN. — Lembeek en zijn Soldatenprocessie van Sint Veroon.** — De Standaard (Brussel), 1953, 5 April.

Sint Veroon, zoon van Lothaar I, had als moeder Tuitberga die afstamde van een aanzienlijk geslacht dat geheel Neder-Lotharingen beheerste en dat te Tuitberge, in de streek van Aalst-Asse, zijn burcht bezat. Zijn moeder, verjaagd door haar echtgenoot, kwam in haar streek sterven. De jonge Veroon vond ook de weg naar Tuitberge en leefde er een leven van boete. Na zijn dood (863) zouden zijn eerste wonderen gedaan zijn ten voordele van mensen uit het Nijvelse en het Aalsterse.

41. **ALGEMEEN. — St Veronus en de Soldatenprocessie te Lembeek.** — De Nieuwe Gids (Brussel), 1953, 5 April.

Behandelt hetzelfde onderwerp als hoger.

42. **ALGEMEEN. — Leo Simoens, Onze Heiligen in Kerk en Kapel. 2. Bisdom Gent,** 96 blz., Aalst, 1952.

Dit werk is meer dan een zakelijke « klapper » die een of ander weetgierige of belangstellende gebeurlijk kan raadplegen. Het heeft de niet te onderschatten verdienste de heiligenverering in onze vlaamse gewesten blijvend voor het nageslacht te bewaren. Het is een doorslaand getuigenis van de diepe godsdienstzin van ons volk. In dit tweede deel, gewijd aan het bisdom Gent, komt natuurlijk ieder parochie van het land van Aalst aan de beurt.

43. **ALGEMEEN. — Remy de Rouck, Over Reuzen.** — Eigen Schoon en de Brabander, 1953, nrs 1-2, blz. 28-31.

Na enkele bondige algemeenheden over hun oorsprong en aard, handelt dit artikel in feite over de reuzen buiten Zuid-West Brabant. Zo lezen we een paar woorden over de reuzen van Aalst en Wetteren.

44. **EDELARE. — De Bedevaart naar O.L.Vrouw van Kerselare te Edelare.** — De Gazet van Antwerpen, 1953, 9 Mei.

Beknopte historiek van het druk bezochte Mariaheiligdom, gebouwd op de top van de Edelareberg, een der mooiste hoekjes van onze Vlaamse Ardennen.

45. **GERAARDSBERGEN. — Eeuwfeest bij de Maatschappij St Job te Geraardsbergen.** — De Gazet van Antwerpen, 1953, 7 Mei.

De St Jobskapel in de Boelarestraat, plaats der vroegere stadsvesten, is gebouwd en wordt onderhouden door een lekenvereniging, een maatschappij die zich naar de naam van de heilige noemt. Het oudst gekend dokument betreffende deze maatschappij dateert van 1841. De inventaris van haar eigendommen, in 1853 opgemaakt, wordt hier sommair weergegeven.

46. **GERAARDSBERGEN. — Fr. van Coetsem, Une différence de prononciation entre l'homme et la femme dans le dialecte (flamand) de Grammont.** — Orbis, Bulletin International de documentation Linguistique, Louvain, 1952, Tom. I, nr 2, pp. 358-365.

In hun dialectatlas van Zuid-Oostvlaanderen noteren Prof. Blanquaert en H. Vangassen te Geraardsbergen voor een en dezelfde klank twee verschillende typen van uitspraak. Zelfs is er in het bestudeerd uitspraakgebied van de stad tussen mannen en vrouwen verschil van uitspraak te bespeuren. Deze opmerking van beide dialectologen heeft steller aangezet een meer gedetailleerd onderzoek ter zake aan te vatten. Een dialect of bepaalde uitspraak classificeren op basis van de sociale stand van personen — zoals burger en arbeider — gaat niet op. Volgens de auteur dient ook rekening gehouden met het geslacht. Hierin zou het temperament van de vrouw een belangrijke rol spelen. Eveneens wordt er bestatigd dat kinderen uitspreken zoals de vrouwen. Doch op een bepaalde leeftijd nemen ze de uitspraak van de mannen over. Aan de hand van talrijke voorbeelden toont schrijver het merkelijk verschil van uitspraak tussen mannen en vrouwen aan. Er verder op ingaan zou ons te ver leiden, overigens daar zijn nog de teknische moeilijkheden om het ingewikkeld systeem van klanksymbolen typographisch weer te geven. Wel is het de bedoeling van de schrijver geweest enkel en alleen het probleem van dit onderscheid te stellen en desbetreffende studiemateriaal samen te brengen, toch heeft deze bijdrage de verdienste het werkmateriaal voor een verdere oplossing van dit complex probleem de dialectologen ter hand te stellen.

47. **GERAARDSBERGEN. — Remy de Rouck. De Pauwelbroodjes te Galmaarden.** — Eigen Schoon en de Brabander, 1953, nrs 1-2, blz. 26-28.

Volgens het Brabants Sagenboek van de Cock en Teirlinck — waaruit steller de desbetreffende passage citeert — brak na de plundering van Geraardsbergen ten jare 1382, in de omtrek der stad onder het vee een besmettelijke ziekte uit. Op St Paulusdag verscheen te Galmaarden een min in 't wit te paard die tegen deze veeziekte witte koekjes uitdeelde, zodat de ziekte ophield. Dit zou de oorsprong zijn van de pauwelbroodjes. Schrijver spreekt verder breedvoerig over de geplogenheden van dit zeer oud gebruik. Een van de pauwelliedjes die nog gezongen worden, werd ruim honderd jaar geleden gedicht door volkszanger Sadones van Geraardsbergen.

48. **LEDE. — J. de Brouwer, Geschiedenis van het mirakuleus beeld van Onze Lieve Vrouw van Lede genoemd de Nood Gods,** 106 blz. met 26 illustraties. — Lannoo, Tielt, 1953.

De auteur, een ervaren en beslagen historicus, schenkt ons een ernstige en historisch verantwoorde studie over het mirakuleus beeld en de vereering van Onze Lieve Vrouw van Lede « de Nood Gods »; beeld dat in 1414 te Lede in de kerk werd geplaatst als dankbare gift vanwege een Leedse uitwijkeling te Keulen.

Na een zeer bondig overzicht van het verleden van Lede behandelt schrijver achtereenvolgens de aankomst van het beeld, de verering, de vernieling (?) van het beeld, de verering in de 16e en 17e eeuw, de devotie tot de Nood Gods na de Franse overheersing, de ommegang, de verhuring der rijve, de bedevaartgedenkenissen, de instellingsbrieven der broederschap en de geplogen gebeden bij het bedevaarten.
Het is een werk van de bovenste plank en van zeer degelijk gehalte, ontstaan na geduldig consulteren en bewerken van alle mogelijke archiefstukken en geschreven bronnen. We menen niet te overdrijven, als we durven te beweren, dat deze geschiedenis, in de historiographie onzer vlaamse bedevaartplaatsen, bij de beste werken mag geklasseerd worden. Hier trekt een vaardige hand een vaste lijn tussen geschiedenis en legende met aanverwante verhalen; zonder daarom het belang en de betekenis van deze laatste te willen onderschatten. Ook heeft schrijver het moedig aangedurfd « valse edelstenen » — om zijn terminologie te gebruiken — uit de rijke kroon van Onze Lieve Vrouw weg te nemen, dit uit liefde tot de waarheid en werkelijkheid, basis en conditio sine qua non van waarheidsgetrouwe en wetenschappelijke geschiedschrijving.
De gouwdag van de Heemkundige Kring van het Land van Aalst, ditmaal te Lede gehouden, kon geen edeler bekroning vinden. Deze publikatie getuigt tevens van de vitaliteit van de kring.
Ons land van Aalst is weer een monografie te rijker. Tevens mogen we dit boek aanbevelen als het ideale « handboek » voor de bedevaarder naar Onze Lieve Vrouw van Lede. Naast het wetenschappelijk voedsel schenkt het de bedevaarder gelegenheid Maria nog beter te leren kennen en dichter te naderen in dit heiligdom.
Ons Mariavolk zal schrijver dankbaar blijven om dit prachtig werk Maria ter ere.
De firma Lannoo, Tielt, zorgde voor een kunstvolle en zeer aantrekkelijke en oogvleiende uitgave.

49. **OKEGEM. — Robert van den Haute, Jean van Ockeghem l'orphelin de Termonde devenu chantre des rois de France.** — Le Patriote Illustré, 1953, nr 12, pp. 374-379, 12 illustr.

Okegem blijkt de bakermat te zijn van de familie van Okegem. Vanaf 1351 vinden we deze familie te Dendermonde gevestigd. Volgens gedane opsporingen van historici en genealogen zou het ouderlijk huis — en wellicht ook het geboortehuis — van deze grote vlaamse musicus gestaan hebben aan de ingang van het begijnhof te Dendermonde.

50. **ST-MARTENS-LIERDE. — Mr. H.J.J. Scholtens, Necrologie van de Utrechtse Kartuizers.** — Het Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht, 1953, Deel 71, afl. 2, blz. 97-150.

De auteur, burgemeester van Beverwijk (Noord-Nederland), is een gezaghebbende figuur in de geschiedschrijving onzer Noord- en Zuid-Nederlandse kartuizen. Ook fungeert hij als een der vurigste promotors van de Dionysius de Kartuizerstichting, die ijvert voor de terugkeer naar de Nederlanden van de kartuizerorde, orde die met ons nationaal verleden van Zuid en Noord zo nauw vergroeid is geweest. In dit zeer belangrijk dokument noteren we in het jaar 1459 monnik Gerrit van Wercouden, die een tijd als hospes in de kartuize St Martens Bos te St-Martens-Lierde verbleef.

51. **ZOTTEGEM. — R.V.D.L., De St Annakapel te Zottegem.** Kapel en Beeld. Verering, Geschiedenis, Folklore. — Orgaan van de Vrienden der H. Maagd, 1953, nr 2, bl. 16.

Enige regels historiek van deze drukbezochte kapel die in 1822 gebouwd werd door Philippe Mangeleer van Zottegem, uit dank om zijn redding uit de handen van de franse conscriptiewet.

EREMBODEGEM. **Valère Gaublomme.**

Uitgaven van de Heemkundige Vereniging van het Land van Aalst

Oude Geslachten uit het Land van Aalst : De Witte (25 Fr.), — Baeten (25 Fr.), — Van Santen (30 Fr.).

Het Kollegiaal kapittel te Haaltert (1044-1495) (50 Fr.).

Wie geeft een antwoord ?

De eiken kast in de Sint Martenskerk, overblijfsel van het gestoelte dat de Rederijkerskamer « De Catharinisten » destijds aldaar bezat, wordt bekroond met het wapen van... Caroli Charité, vermoedelijk abt van Ninove. Kan iemand ons de juiste tekst van dit onderschrift laten kennen en gebeurlijk nadere inlichtingen over deze persoon, evenals over de oorsprong van dit wapen in de kapel van deze rederijkerskamer.

De kast draagt bovendien nog de latijnse tekst « prae CeLLIt DogMate » (= 1701). Is deze spreuk ook in verband te brengen met genoemde abt ?

A.v.N.

Kan iemand nadere inlichtingen bezorgen betreffende Bosteels, « maire » van Heikruis en Herfelingen onder het Frans Bewind. Idem omtrent Jan-Baptist Galmart, boer van het Hof ten Bos (Heikruis, nu Bogaarde), die in voornoemde een beschermer vond.

E.T.

Zeer belangrijke mededeling

Het bestuur van de Vereniging van het Land van Aalst verneemt dat in sommige nrs (jg. V, nr 3) het eerste en laatste blad (blz. 97, 98, 163. 164) ontbreekt. Gelief uw onvolledige nr te sturen aan de Redactiesecretaris, die het U na enkele dagen terug bezorgt. Vergeet niet het adres van de afzender te vermelden !

Ter aanvulling en ter verbetering

Nr 169 van ONZE BIBLIOGRAFIE, jg. 1951, nr 4 : **De Glasschilderkunst in België** is het werk van Dr J. Helbig en R. van Steenberghe de Dourmont, ons toegewijd medelid.

Jg. V, nr 3, **lees** blz. 156, r. 34 : 1499; blz. 158, r. 15 : nota 37; blz. 164, r. 28 : nota 44 en Forest (Henegouwen) i.pl.v. Vorst, — id. r. 31.

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift.

Voorzitter : Hr Jozef Borreman.

Beheerder : Albert van Lul, de Nayerlaan 51, Vorst (Brussel), tel. 44.61.22, postrekening 41.45.92.

Redactiesecretaris : E.H. J. de Brouwer, Kerkstraat, 18, Hofstade (Vl.).

Ruil- en recensiedienst : E.H. V. Gaublomme, Kerkstraat, 16, Erembodegem.

INHOUD VAN Nr 4

1953

Boel Baziel — Onze derde Gouwdag 165

Gaublomme Valère — De Slag bij Gavere (23 Juli 1453) 168

Pieters J. — De Paardenommegangen in het Land van Aalst 180

Th. C. — Pelgrim en bedelaar 189

Th. C. — Zingen en prediken op kermissen 190

Courteaux F. — Proeve tot verklaring der Wordingsgeschiedenis van Aalst 190

Verbesselt Jan — Bona et jura Monasterii Haffligemensis. *Ter Alfenen* 197

Gaublomme Valère — Onze Bibliografie 207

Vragen en mededelingen III

Drukkerij « De Aankondiger », Dr. De Moorstraat 6, Aalst - Tel. 248.18.